

1–3-vuotiaiden kielen kehityksen tukeminen

Opas vanhemmille

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja
nuorisotyö
Opinnäytetyö
Syksy 2016
Kia Ojanen
Outi Eurajoki

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

EURAJOKI, OUTI
OJANEN, KIA:

1–3-vuotiaiden kielen kehityksen tukeminen
Opas vanhemmille

Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön opinnäytetyö, 49 sivua, 13
liitesivua

Syksy 2016

TIIVISTELMÄ

Tällä hetkellä varhaiskasvatuksessa tapahtuu monia muutoksia. Suurimpia muutoksia ovat subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaaminen sekä varhaiskasvatussuunnitelman uusiminen. Viime vuosina havaittiin puhumattomien kolmevuotiaiden kasvanut määrä sekä 2000-luvulla erityisen tuen tarpeen lisääntyminen varhaiskasvatuksessa. Suurin osa tuen tarpeesta sijoittuu kielellisen kehittymisen alueelle. Opinnäytetyössämme kerrottiin, miten vanhemmat voivat tukea konkreettisesti lastensa kielen kehittymistä näinä muutoksen aikoina.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena vanhemmille tuotiin esille 1–3-vuotiaan lapsen kielen kehityksen piirteitä ikätasoisesti sekä kielen kehityksen tukemisen tärkeimpiä periaatteita ja mahdollisia vaikeuksia. Kielen kehitystä ei tueta ainoastaan varhaiskasvatuksessa, vaan opinnäytetyössämme korostettiin vanhempien toiminnan merkitystä arkipäivän tilanteissa kielen kehityksen tukijoina.

Toiminnallisen opinnäytetyömme tuotoksena oli opas 1–3-vuotiaiden kielen kehityksen tukemiseen. Opas tuotettiin sähköisessä muodossa kouvolaalaisen yhteistyöpäiväkodin käyttöön. Toimeksiantajamme voi hyödyntää opasta osana kasvatuskumppanuutta. Opas suunnattiin vanhemmille ja sen avulla vanhemmat saavat tietoa lapsen ikätasoisesta kielen kehityksestä ja ohjeita kielen kehityksen tukemiseen. Oppaan tavoitteena oli rohkaista vanhempia aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen.

Asiasanat: kasvatuskumppanuus, kielen kehitys, tukeminen

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

EURAJOKI, OUTI
OJANEN, KIA:

Supporting 1–3-year-old children's
language development
- A leaflet directed to parents

Bachelor's Thesis in Social Pedagogy for work with Children and Young
people, 49 pages, 13 pages of appendices

Autumn 2016

ABSTRACT

The early childhood education has been undergoing wide scale reforms lately. One of the biggest changes is the limitation of subjective right to daycare. Another change is the renewed curriculum in August 2016. It has been found that the number of non-talking three-year-old children and the need for special support has increased in the 21st century. In this thesis, it was analyzed how parents themselves can support their children.

The purpose of this thesis was to make a leaflet for parents about supporting 1–3-year-old children's language development. The objective of this thesis was to increase parents' awareness of the child's language development and to encourage parents to interact with their children. The development of language is not only supported in early childhood education but parents have the opportunity to support it as part of everyday activities.

As a functional output of the thesis, a leaflet for parents was made about supporting language development of 1–3-year-old children. The commissioner is one daycare center in the city of Kouvola. The leaflet was produced in electronic form. The daycare center can make use of the leaflet as part of child education partnership.

Key words: child education partnership, language development, supporting

SISÄLLYS

| | | |
|-------|--------------------------------------|----|
| 1 | JOHDANTO | 1 |
| 2 | OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT | 2 |
| 2.1 | Tavoite ja tarkoitus | 2 |
| 2.2 | Varhaiskasvatuksen nykytila Suomessa | 3 |
| 2.2.1 | Kasvatuskumppanuus | 4 |
| 2.3 | Toimeksiantaja | 6 |
| 3 | KIELEN KEHITYKSEN ETENEMINEN | 8 |
| 3.1 | Esikielellinen vaihe | 10 |
| 3.2 | Ymmärtävän kielen kehitys | 12 |
| 3.3 | Tuottavan kielen kehitys | 13 |
| 4 | KIELEN KEHITYKSEN VAIKEUDET | 17 |
| 4.1 | Puheen viivästymä | 17 |
| 4.2 | Äännevirheet | 18 |
| 4.3 | Motoriset puhehäiriöt | 18 |
| 4.4 | Kielellinen erityisvaikeus | 19 |
| 5 | KIELEN KEHITYKSEN TUKEMINEN | 20 |
| 5.1 | Tukeminen osana arkea | 20 |
| 5.2 | Kirjallisuus | 22 |
| 5.3 | Musiikki | 24 |
| 5.4 | Media | 24 |
| 5.5 | Kommunikointimenetelmät | 25 |
| 6 | TUOTOKSENA OPAS | 27 |
| 6.1 | Tiedonhaku | 27 |
| 6.2 | Oppaan syntyprosessi | 28 |
| 6.3 | Oppaan arviointi | 34 |
| 7 | POHDINTA | 37 |
| 8 | LÄHTEET | 40 |
| 9 | LIITTEET | 50 |

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aihe on 1–3-vuotiaiden kielen kehityksen tukeminen. Opinnäytetyön tuotos on opas, jonka avulla vanhemmat saavat tietoa ikätasoisesta kielen kehityksestä ja ohjeita kielen kehityksen tukemiseen. Kielen kehityksen tukeminen on tärkeä ja ajankohtainen aihe, sillä puhumattomat kolmevuotiaat ovat viime vuosina lisääntyneet puheterapioissa eri puolilla Suomea. Yhtenä syynä on pidetty vanhempien ja lasten välisen vuorovaikutuksen vähentymistä. (Marttala, 2015.) Vuorovaikutuksesta puhuttaessa tarkoitetaan kaikkea sitä, millä tavalla olemme toisten ihmisten kanssa. Vuorovaikutus voi olla muun muassa sanoja, puhetta, eleitä, ilmeitä, ääntelyitä tai katseita. (Väestöliitto, 2016.)

Vanhempien läsnäolo lapsen elämässä on vähentynyt muun muassa sosiaalisen median käytön lisääntymisen myötä, minkä vuoksi lapsi pääsee harjoittelemaan puheen tuottamista aikaisempaa vähemmän (Marttala 2015). Koko 2000-luvulla erityisen tuen tarve on kasvanut varhaiskasvatuspalveluissa ja on nykyisin noin kahdeksan prosenttia. Suurin erityisen tuen tarve varhaiskasvatuksessa on kielellisen kehittymisen alueella, jossa se näkyy puhumisen sekä kielen ymmärtämisen vaikeutena. (Nurmilaakso & Välimäki 2010, 5.)

Pieni lapsi oppii kieltä arkisissa toiminnoissa, eivätkä vanhemmat välttämättä tule ajatelleeksi sitä, millainen vaikutus heidän omilla arjen valinnoillaan on lapsen puheen kehitykseen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 19; Marttala 2015). Opinnäytetyöraportissa käsittelemme kielen kehityksen etenemistä kehitysvaiheittain. Vanhemman tunnistaessa lapsen kehityksellisen tason, hän voi tukea parhaiten lapsen sen hetkistä kielellistä kehitystä (Hakamo 2011, 9). Käsittelemme työssämme näitä kielen kehityksen tukemisen keinoja ja tuomme esiin joitakin kielen kehityksen vaikeuksia.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyön aihe nousi työelämästä, kun usealla vanhemmalla oli kysymyksiä ja huolia lapsensa kielen kehityksestä ja siitä, kuinka he voivat tukea sitä omassa arjessaan. Lähtökohtana oli lisäksi jo johdannossa esille nousseet tekijät, eli huoli lapsen ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen vähenemisestä ja koko 2000-luvulla erityisen tuen tarpeiden kasvamisesta kielellisen kehittymisen alueella (Marttala 2015; Nurmilaakso & Välimäki 2010, 5).

Kielen kehityksen tukeminen on tärkeää lapsen varhaisina elinvuosina, sillä lapsen kokonaiskehityksen kannalta kielen merkitys on suuri. Lapsi rakentaa kuvaa ympäröivästä maailmasta ja paikastaan siinä kielen avulla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 19.) Kieli on lapselle lisäksi oppimisen kohde sekä sen väline (Korkeamäki 2011, 42). Lapsi on luonnostaan kiinnostunut ympäristöstään ja kieli tukee lapsen ajattelutoimintojen kehitystä sekä kommunikaatiota merkitysten välittäjänä. Lapsen kasvaessa kielen merkitys korostuu, jolloin se toimii ajattelutoimintojen kautta ongelmanratkaisun, loogisen ajattelun ja kuvittelun pohjana. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 19.)

Tulevina varhaiskasvattajina halusimme kehittää omaa ammattitaitoamme, jotta pystymme vastaamaan kasvaneeseen tuen tarpeeseen. Halusimme lisätä osaamistamme pienen lapsen kielen kehityksestä ja tukea vanhemmuutta kasvatuskumppanuutta hyödyntäen. Opinnäytetyömme aihe on rajattu koskemaan ainoastaan suomen kieltä äidinkielenään puhuviin lapsiin.

2.1 Tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyömme tavoitteena on luoda kohderyhmälle suunnattu opas 1–3-vuotiaiden kielen kehityksestä, jonka avulla lisätään vanhempien tietoisuutta siitä, mitä tietyssä kehitysvaiheessa olevalta lapselta voidaan odottaa kielen kehityksen suhteen. Oppaan avulla lasten vanhemmat saavat konkreettisia esimerkkejä siitä, miten tukea lapsensa kielen

kehittymistä, ja millaisia vuorovaikutustilanteita kannattaa tietoisesti virittää. Haluamme kannustaa ja rohkaista vanhempia viettämään aikaa lastensa kanssa.

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on vastata yhteistyöpäiväkodin asiakasperheiden tarpeisiin tuottamalla opas, jonka avulla vanhemmat saavat tietoa lapsen ikätasoisesta kielen kehityksestä ja ohjeita kielen kehityksen tukemiseen.

2.2 Varhaiskasvatuksen nykytila Suomessa

Suomalaisen varhaiskasvatuksen perustana ovat Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimus, perusoikeussäännökset sekä muu kansallinen lainsäädäntö (Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002, 15). Suomessa kaikkiaan 230 000 lasta oli vuonna 2014 joko kunnallisessa päivähoitossa tai yksityisen hoidon tuella. Tämä on 63 prosenttia 1–6-vuotiaista lapsista ja yli puolet heistä oli kokopäivähoitossa päiväkodissa. Alle yksivuotiaista 0,8 prosenttia, yksivuotiaista 29 prosenttia ja kaksivuotiaista 53 prosenttia oli hoidossa kodin ulkopuolella. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016.)

Lapsen kasvun, oppimisen ja koko elämänkaaren kivijalkana nähdään varhaiskasvatus. Varhaiskasvatus rakentaa oppimisvalmiuksia, joita tarvitaan koulussa. (Hujala 2007, 53.) Varhaiskasvatus käsitteenä sisältää kasvatuksellisen vuorovaikutuksen, jonka tavoitteena on edistää lasten kasvua, kehitystä ja oppimista (Adenius-Jokivuori, Eronen & Laakso 2014, 171). Varhaiskasvatuslaissa on säädetty edistettäväksi lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia sekä oppimisen edellytyksiä (Varhaiskasvatuslaki 36/1973, 2a§).

Varhaiskasvattajat ottavat toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa huomioon lapsen ominaisen tavan oppia. Tässä opinnäytetyössä käytämme termiä varhaiskasvattaja kuvaamaan päiväkodin henkilökuntaa. Lapsen ominainen tapa oppia näkyy siinä, miten varhaiskasvattajat

toimivat lapsen kanssa ja miten kielen merkitys toteutuu lapsen oppimisessa ja orientaatioiden käsittelyssä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 20.) Varhaiskasvatuslaissa veloitetaan tunnistamaan lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestämään tukea tarvittaessa moniammatillisesti. Lapsen kehityksen parhaaksi tulee toimia vanhempien tai huoltajien kanssa yhdessä. (Varhaiskasvatuslaki 36/1973, 2a§.) Opinnäytetyössämme puhumme vanhemmista, jolloin tarkoitamme lapsen vanhempia tai muita huoltajia.

Varhaiskasvatuksen ohjauksen välineenä käytetään varhaiskasvatussuunnitelman perusteita, jotka pohjautuvat varhaiskasvatuksen valtakunnallisiin linjauksiin varhaiskasvatuslain pohjalta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8). Opetushallitus on määrännyt uusista varhaiskasvatussuunnitelman perusteista 18.10.2016. Paikallisesti suunnitelma tulee ottaa käyttöön 1.8.2017 alkaen. (Opetushallitus 2016.) Varhaiskasvatussuunnitelma edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteutumista koko maassa ja ohjaa sisällöllistä kehittämistä sekä luo laadun kehittämisen suuntaviivoja koko varhaiskasvatuksessa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8).

Varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on lisätä varhaiskasvattajien tietoisuutta, vanhempien osallisuutta ja moniammatillisuutta. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää entistä parempaa yhteiskuntaa ja se on sidoksissa kulttuuriin sekä yhteiskunnan jatkuvaan muutokseen. Nämä vaikuttavat varhaiskasvatuksen tavoitteiden asettamiseen ja toteuttamiseen sekä toteuttamisen jatkuvaan arviointiin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 7–8.)

2.2.1 Kasvatuskumppanuus

Kasvatuskumppanuuden perustana on Lapsen oikeuksien sopimus, joka velvoittaa edistämään perheen ja palveluiden välistä yhteistyötä (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014). Varhaiskasvatuksessa kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan vanhempien ja varhaiskasvattajien tietoista sitoutumista toimimaan yhdessä tukien lapsen kasvun, kehityksen

ja oppimisen prosesseja. Tämä jaettu kasvatustehtävä vaatii sen osapuolilta keskinäistä luottamusta, tasavertaisuutta ja kunnioittamista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31.) Kasvatuskumppanuus perustuu kuulemisen ja dialogisuuden periaatteille. Huomio keskittyy siihen, miten vanhemman lasta koskeva tieto tulee kuulluksi, vastaanotetuksi, keskustelluksi ja jaetuksi vuoropuhelussa. Aikuisten päämääränä on kehittää omaa kykyään kuulla lasta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014.)

Varhaiskasvattajien vastuulla on sisällyttää kasvatuskumppanuus luontevaksi osaksi lapsen varhaiskasvatusta, sillä heillä on koulutuksensa antama ammatillinen tieto ja osaaminen kasvatuskumppanuuden ja tasavertaisen yhteistyön edellytysten luomisesta. Ensisijainen oman lapsen tuntemus sekä kasvatusoikeus- ja vastuu ovat vanhemmilla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31.) Vieras tilanne päiväkodissa voi saada lapsen toimimaan eri tavoin kuin normaalisti, jolloin varhaiskasvattajat voivat keskustella vanhempien kanssa lapsen taidoista kotiolosuhteissa. (Laakso 2014, 43–44.) Keskusteluissa osapuolet jakavat tietoa lapsen kehityksen tasosta ja sopivat mahdollista tukimuodoista, jos vaikeuksia on havaittavissa. Lapsi oppii luottamaan aikuisiin, kun hän näkee varhaiskasvattajien ja vanhempien välistä hyvää vuorovaikutusta. (Helenius & Korhonen 2011, 75.)

Kasvatuskumppanuuden yhtenä tavoitteena on tunnistaa mahdollisimman varhain, jos lapsella on jollakin kasvun, kehityksen tai oppimisen alueella tuen tarvetta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31–32). Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyön merkitys korostuu erityisesti, kun lapsi tarvitsee tukea jollakin kehityksen osa-alueella (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 53). Kielellistä tukea tarvitsevan lapsen tukemisen suunnittelussa kasvatuskumppanuudella on merkittävä rooli, jotta lapsen kehitystä voidaan tukea parhaalla mahdollisella tavalla. Perhe ja varhaiskasvattajat voivat sopia järjestelyistä ja aikatauluista ennalta laatimalla yhdessä toimintatavat esimerkiksi lapsen palvelu- tai varhaiskasvatussuunnitelmassa. Suunnitelmissa huomioidaan lapsen ja perheen jaksamisen lisäksi toiminnan säännöllisyys ja

pitkäjänteisyys. Suunnitelmien avulla taataan, että yksilöllinen varhaiskasvatus etenee johdonmukaisesti ja kestää tilapäiset muutokset. (Adenius-Jokivuori ym. 2014, 172.)

2.3 Toimeksiantaja

Konserni-, tekniikka- ja ympäristöpalvelut sekä hyvinvointipalvelut muodostavat Kouvolan kaupungin organisaation. Varhaiskasvatus sijoittuu hyvinvointipalveluihin. Kouvolan kaupunki tarjoaa varhaiskasvatusta päiväkodeissa, ryhmäperhepäiväkodeissa, perhepäivähoitajien kotona ja perhepuistoissa. Kouvolaassa toimii yhteensä 75 päiväkotia ja ryhmäperhepäiväkotia, jotka ovat jaettu alueittain. (Kouvolan kaupunki 2015.) Opinnäytetyön toimeksiantaja on eräs Kouvolan kaupungin päiväkodeista. Käytämme myöhemmin opinnäytetyössämme toimeksiantajasta termiä yhteistyöpäiväkoti.

Yhteistyöpäiväkodissa työskentelee viisitoista työntekijää ja se tarjoaa varhaiskasvatusta kahdeksallekymmenelle 1–6-vuotiaalle lapselle. Opinnäytetyömme on kohdennettu päiväkodin 1–4-vuotiaiden ryhmään, jossa on tällä hetkellä kuusitoista 1–3-vuotiaasta lasta. (Yhteistyöpäiväkodin perehdytyskansio, 2015.)

Yhteistyöpäiväkodin toiminta-ajatuksena ja tavoitteena on tarjota lapselle turvallinen lapsuus sekä tukea vanhempia kasvatustyössä. Lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi on perheen ja varhaiskasvatuksen yhteinen päämäärä. Lapselle ominaisia tapoja toimia, kuten leikkiä, liikkumista, tutkimista, taiteellista kokemista ja ilmaisua kunnioitetaan. Lasta tuetaan vuorovaikutuksessa, kielen kehityksessä ja kommunikaatiossa. (Kouvolan kaupunki 2016, 2, 4.)

Päiväkodin arvot ovat tiivistetty sanoihin turvallisuus, luottamus, tasavertaisuus ja lapsilähtöisyys (Yhteistyöpäiväkodin perehdytyskansio 2015). Yhteistyö kodin kanssa on avointa ja rehellistä sekä yhteistyöhön sitoudutaan. Kasvatuskumppanuudessa perheen kanssa luodaan yhteiset kasvatuseriaatteet ja -linjat. (Kouvolan kaupunki 2016, 1-2.)

Perheiden tarpeisiin vastataan ja vanhempien asiantuntijuutta oman lapsensa asioissa kunnioitetaan. Toiminnan yhtenä lähtökohtana on, että työntekijät noudattavat salassapitovelvollisuutta ja perheiden kanssa rakennetaan molemminpuolinen luottamussuhde. (Kouvolan kaupunki 2016, 1, 5, 11.)

3 KIELEN KEHITYKSEN ETENEMINEN

Kieli on moniulotteinen käsite. Se on viestintää, jonka avulla voimme ilmaista tunteita, ajatuksia ja kokemuksia. Ihminen ajattelee, antaa esineille ja ilmiöille nimiä sekä merkityksiä kielen avulla. Kieli on piirre, joka erottaa ihmisen muusta eläinkunnasta. Kieleen liittyy eri osa-alueita, kuten äänteet, puhe, ymmärtäminen, lukeminen, kirjoittaminen ja sanojen tai rakenteiden oppiminen. (Soveltavan kielentutkimuksen keskus 2016.)

Yksi tapa määritellä kieltä on kielen näkeminen yhteisöllisenä toimintana, joka opitaan osallisuuden ja vuorovaikutuksen avulla (Dufva & Nikula 2010). Kieltä tarvitaan käytännön toiminnan välineenä. Lisäksi oppiminen ja kulttuuriin kasvaminen pohjautuvat kieleen ja vuorovaikutukseen. Kieli on identiteetin luoja, joka kertoo kielen käyttäjän yhteiskunnallisesta asemasta ja kiinnittää käyttäjän perheeseensä sekä saman kielisten yhteyteen. (Hakamo 2011, 8, 11.) Se on lisäksi omaa minuuttamme ja kokemustamme määrittelevä ominaisuus (Laakso 2014, 30).

Puhuttua kieltä enemmän käytämme ei-kielellistä viestintää, eli elekieltä (Woolfson 2003, 12). Elekielellä tarkoitetaan sellaista viestintää, johon käytämme esimerkiksi silmiä, kasvoja, äänensävyjä ja liikkeitä (Haarakangas 2008, 25). Elekieli ei ole yhtä kontrolloitua kuin käyttämämme puhekieli. Yleensä puheemme on suunniteltua ja tietoisien päätöksen tulos. Elekieltä emme tiedosta yhtä hyvin, sillä esimerkiksi hymyä ja katsekontaktia ei suunnitella, vaan ne ovat usein tiedostamattomia eleitä, joita käytämme toisten piilevien tunteiden käsittämiseen. (Woolfson 2003, 12.)

Lapsen kolmen ensimmäisen vuoden merkittävimpiin asioihin kuuluu kielen kehittyminen (Woolfson 2003, 10). Suurin osa lapsista omaksuu kielen lähes samalla tavalla, eikä lapsi opi välittömästi muodostamaan monimutkaisia lauseita (Hassinen 2005, 81). Jo pienillä vauvoilla on kyky oppia puheen ominaisuuksia monipuolisesti heti syntymästä lähtien. Näin ollen lapsen varhaisilla vaiheilla on suuri merkitys kielen kehityksen kannalta. (Teinonen 2009, 10.) Kielen kehitystä voidaankin kuvata

jatkumona, joka alkaa vastasyntyneen ensimmäisistä äännähdyksistä ja etenee toisiaan seuraavina kehitysvaiheina yksittäisiin sanoihin ja kehittyy siitä edelleen puheeseen (Törölä 2009, 107). Kielen kehittyminen on yksilöllistä, joten samanikäisten lasten kielelliset taidot voivat olla hyvinkin eri tasolla, mutta silti voidaan puhua normaalista kielen kehittämisestä (Lyytinen 2014, 51–52).

Lapsen kielen kehityksen edellytyksinä ovat biologiset, sosiaaliset ja kognitiiviset valmiudet. Biologisilla edellytyksillä tarkoitetaan muun muassa normaalin kuulon, äänielinten, muistin ja aivojen olemassaoloa. Jos lapsi ei kuule puhetta, hän ei opi puhumaan, sillä hänellä ei ole puhetta varten mallia. Äänielinten kehittyessä epänormaalisti lapsi ei pysty tuottamaan kaikkia tarvittavia äänteitä ja hänen tuottamansa puheen ymmärrettävyys voi kärsiä. Muisti- ja aivoprosessien häiriöt saattavat häiritä puheen havaitsemista, ymmärtämistä ja tuottamista. (Hassinen 2005, 82.)

Sosiaaliset valmiudet kehittyvät vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa, jolloin rakentuu keskustelutaidon perusta. Siihen sisältyvät puhujan ja kuuntelijan tieto sekä kokemus maailmasta sekä kulttuuritaustasta, johon tietty sana tai lause kuuluu. Kognitiiviset valmiudet tarkoittavat lapsen kykyä ottaa vastaan ja käsitellä aivoissaan kieltä sekä kielen symboleita. Lapsi tulee tietoiseksi kielestä, jota hänelle puhutaan. (Hassinen 2005, 82.)

Kieltä voidaan jaotella eri tavoin, mutta tässä opinnäytetyössä kuvaamme kielen kehityksen etenemistä kolmen eri kehitysvaiheen kautta. Puhutaan esikielellisestä, ymmärtävästä ja tuottavasta kielen kehityksestä. Esikielellinen vaihe on kehitysvaihe ennen lapsen puhekieltä ja ymmärtävästä kielestä puhutaan, kun lapsi kuulee ja ymmärtää kieltä. Lapsen tuottaessa kieltä puhutaan ilmaisukielestä. Nämä kielen osa-alueet kehittyvät huomattavasti lapsen kolmen ensimmäisen elinvuoden aikana. (Woolfson 2003, 11.)

3.1 Esikielellinen vaihe

Ymmärtääksemme, kuinka kielen omaksuminen tapahtuu, on meidän syytä perehtyä varhaisen vuorovaikutuksen kehitykseen (Beuker, Rommelse, Donders & Buitelaar 2013, Toivola 2015, 6 mukaan). Lapsi on syntyessään valmiina sosiaaliseen vuorovaikutukseen häntä hoitavien henkilöiden kanssa, jotka usein ovat lapsen vanhemmat (Hakamo 2011, 8, 13). Synnynnäinen valmius kielen oppimiseen ei yksinään riitä, vaan lapsi tarvitsee kielellistä ympäristöä ja sitä, että hänen kanssaan seurustellaan pienestä pitäen (Hassinen 2005, 81).

Esikielellisen kehityksen vaiheella tarkoitetaan lapsen puhekieltä edeltävää kehitysvaihetta (Paavola 2011, 43). Tässä kehityksen vaiheessa lapsi viestii äänтелеillä ja ääntelyn kehityttyä riittävästi, jokelteleillä. Jokelteleillä lapsi oppii tuottamaan puhetta, kontrolloimaan omaa ääntelyään sekä yhdistämään ääntelyn ja hengityksen toisiinsa. Jokelteleillä lapsi herättelee vanhempaa vuoropuheluun kanssaan, ja näin kielen kehitys etenee. (Lindgren 2014, 28.) Ääntelyn määrällä ja sen monipuolisuudella on todettu olevan suuri vaikutus myöhempään puheen ja kielen kehitykseen (Törölä 2009, 167). Esikielellinen vaihe alkaa syntymästä ja päättyy, kun lapsi käyttää suurimmaksi osaksi sanoja viestintäkeinonaan, noin kahteen ikävuoteen mennessä (Laakso 2014, 31–33).

Esikielellinen kehitysvaihe voidaan jakaa tulkinnasta riippuen kahteen tai kolmeen eri vaiheeseen. Käytämme tässä opinnäytetyössä Mundryn ja Gomesin (1997) kolmen vaiheen jaottelua, jota myös Laakso käyttää. Nämä kolme vaihetta jaotellaan kahdenväliseksi tai ei-tavoitteelliseksi viestinnän vaiheeksi, kolmenväliseksi tai tavoitteelliseksi vaiheeksi ja rinnakkaisvaiheeksi, jossa esikielellinen sekä kielellinen kommunikaatio esiintyvät päällekkäin. (Laakso 2014, 31–33.)

Kahdenvälisessä kehitysvaiheessa vauva ja vanhempi viestivät keskenään arkisten hoivatilanteiden yhteydessä, jolloin vauvat ovat erittäin aktiivisia vuorovaikutuskumppaneita (Laakso 2014, 31–34). Kahdenvälisen

viestinnän aikana vanhempi asettaa usein kasvonsa vauvan kasvojen lähelle aloittaessaan vuorovaikutustilanteen (Hakamo 2011, 8). Lapsella on luontainen halu sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Vauva ja aikuinen käyttävät vaihtelevasti eri tapoja ilmaistaakseen tarkkaavaisuuttaan ja tunteitaan. (Laakso 2014, 31; Hakamo 2011, 8.) Jos vauvan ilmaisuihin, esimerkiksi fysiologisesta tilastaan tai tunnekokemuksistaan, jätetään vastaamatta, se voi vaikuttaa muun muassa lapsen myöhempään kielen ja tunne-elämän kehitykseen (Laakso 2014, 31–34).

Toinen esikielellisen kielen kehitysvaihe on kolmenvälinen tai tavoitteellinen vaihe. Lapsi kehittyy tavoitteelliseksi kommunikoijaksi, kun hän käyttää vähitellen eleitä ja ääntelyä selvästi viestimistarkoituksessa. Se sijoittuu noin 6–8 kuukaudesta aina 18 kuukauden ikään. Vauvan alkaessa havainnoida ympäröivää maailmaa, hänen huomionsa kiinnittyy esimerkiksi esineisiin. Lapsella kehittyy taito jakaa huomionsa toisen ihmisen kanssa ympäristönsä kohteisiin. (Laakso 2014, 31–34.)

Keskeisintä tässä kehitysvaiheessa on se, että lapsi tulee tietoiseksi siitä, miten asioita ja kokemuksia voidaan jakaa toisten ihmisten kanssa sekä miten muut ihmiset toimivat tavoitteellisesti (Tomasello 1999, 2001, Paavola 2011 50, mukaan). Lapsi oivaltaa, että hän voi omalla toiminnallaan vaikuttaa ympäristöönsä (Paavola 2011, 50).

Kommunikoivat eleet, joilla tarkoitetaan ei-kielellistä käyttäytymistä, joka suuntautuu toiseen ihmiseen jonkin tavoitteen tai päämäärän saavuttamiseksi, ilmaantuvat lapsen toimintaan noin 8–11 kuukauden iässä (Laakso 2014, 36–38). Ymmärrettyään kommunikoinnin tavoitteellisuuden lapsi ymmärtää ympäristössään kuuluvan puhutun kielen merkityksen (Paavola 2011, 49). Kommunikoiva ele voi olla esimerkiksi esineen tuominen toiselle ihmiselle. Ele ilmaisee, että esineestä on tullut yhteisen tarkkaavaisuuden kohde. Jaetulla tarkkaavaisuudella tarkoitetaan taitoja, jotka liittyvät lapsen kykyyn ohjata ja seurata toisen tarkkaavaisuuden kohdistumista ja ymmärtää sen merkitys puhutun kielen tulkinnessa sekä jakaa saman huomion kohde. Nämä taidot ovat ratkaisevassa asemassa sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kielellisen ilmaisun kehityksissä. Muita kommunikoivia eleitä voivat olla

esimerkiksi osoittelu, näyttäminen, pois työntäminen, tavoittelu tai käsien nostaminen ylös syliin pääsemiseksi. (Laakso 2014, 36–38.) On huomioitava, että kaikki erilaiset eleet, kuten esineen pitely, koskeminen tai ottaminen eivät ole tavoitteellista kommunikointia, elleivät toiminnot ole suunnattu toiselle ihmiselle (Paavola 2011, 52). Osaksi kommunikoivia eleitä voidaan katsoa kuuluvan lapsen varhaiset esinetoiminnot. Nämä toiminnot ovat usein sellaisia, joissa lapsi itse on arkisissa hoivatoiminnoissa, kuten pesemässä hampaita tai syöttämässä. (Laakso 2014, 32, 36–38.)

Viimeinen kehitysvaihe on vaihe, jossa lapsi käyttää rinnakkain esikielellisiä ja kielellisen kommunikaation keinoja. Vaihe sijoittuu noin 12–24 kuukauden ikään. Ensimmäiset sanat voivat ilmestyä lasten puheeseen eri ikävaiheissa. Sanojen omaksuminen on monimutkainen prosessi, joka vaatii lapselta paljon. Lapsen täytyy pystyä muodostamaan omia, sisäisiä mielikuvia ja jäsentämään niitä havaintoja, jotka liittyvät viestintätilanteisiin. Havaintoihin lapsen tulee pystyä liittämään erilaisia merkityksiä. (Lindgren 2014, 10.)

Lapsen puheilmaisun lisääntyessä voimakkaasti lapsi voi käyttää rinnakkain puheen kanssa esikielellisen kommunikaation keinoja. Nämä aiemmin opitut viestintäkeinot ja -taidot eivät jää pois käytöstä myöskään ihmisen myöhemmissä elämänvaiheissa. Se, mitä opimme varhaislapsuudessa ihmisten välisistä, ei-kielellisestä viestinnästä sisältyy osaksi persoonaamme ja vaikuttaa myöhemmin elämässämme siihen, miten ilmaisemme itseämme ja miten tulkitsemme muiden viestejä. (Laakso 2014, 33.)

3.2 Ymmärtävän kielen kehitys

Lapsi ymmärtää puhuttua kieltä ja sanoja ennen kuin hän kykenee puhumaan itse (Teinonen 2009, 11). Lapsella on käytössään reseptiivinen sanasto, jonka hän ymmärtää sekä aktiivinen sanasto, jota hän itse osaa käyttää (Hassinen 2005, 85). Lapsen haasteena on ymmärtää puheesta eri sanojen rajat. Jo vuoden ikäinen lapsi kykenee poimimaan sujuvasta

puheesta monitasoista tietoa. Pystymme usein ymmärtämään puhetta ainoastaan kuulon perusteella. On osoitettu, että puheen kehitykseen voi suotuisasti vaikuttaa lisäksi visuaaliset komponentit, kuten kuvat, kun lapsi yhdistää puhutun kielen ja kuvan toisiinsa. (Teinonen 2009, 11, 13–14.)

Kuten aikaisemmin todettiin, kielen ymmärtäminen alkaa jo ensimmäisen ikävuoden lopulla, minkä jälkeen lapsi tuottaa erilaisia kommunikatiivisia eleitä ja lopulta itse kieltä (Lyytinen 2014, 54). Tyypillisesti lapsi ymmärtää lyhyitä toimintaohjeita, kuten ”tule tänne” tai ”taputa käsiäsi”, aikuisen elekieltä apunaan käyttäen (Sundqvist, Nordqvist, Koch & Heimann 2016, 110). Lapsi käyttää eleitä itseilmaisun keinona, mutta niistä on myös suuri apu kielen varhaiseen ymmärtämiseen. Lapsi ei välttämättä ole vielä oppinut ymmärtämään puheen perusteella hänelle esitettyä pyyntöä, mutta hän ymmärtää, miten tulee toimia seuraamalla vanhempien eleitä. (Laakso 2014, 32, 36–38.) Eleikielen katsotaan toimivan yhdistävänä tekijänä ymmärtävän ja tuottavan kielen välillä (Silven 2002, 14).

Kielen ymmärtämisestä käytetään myös nimitystä kielen semanttinen merkitys. Sillä tarkoitetaan sitä, että lapsi oppii sanojen ja niiden yhdistelmien merkityksiä. Nopeus, jolla lapsi sisäistää sanoja on yksilöllistä, mutta voidaan katsoa, että ensimmäisen elinvuoden aikana lapsen ymmärtävän sanavaraston kasvu on erittäin nopeaa. (Arnqvist 1993, 45, Rasimus 2016, 20 mukaan.) Noin vuoden iässä ymmärtävän sanaston kooksi on määritelty keskimäärin 70–90 sanaa ja 18 kuukauden iässä 200 sanaa (Kunnari & Savinainen-Makkonen 2012, 85).

3.3 Tuottavan kielen kehitys

Lapsi tuottaa yleensä ensimmäiset merkitykselliset sanansa ensimmäisen elinvuotensa aikana. Usein lapsen ensimmäinen tavoittelema sana on ”äiti”. (Hassinen 2005, 85.) Tällä ensisanon kaudella tarkoitetaan sitä ajanjaksoa, jonka aikana lapsi omaksuu ensimmäiset 50 sanaansa (Kunnari & Savinainen-Makkonen 2012, 83). Ajanjakso sijoittuu noin 16 kuukauden ikään, kun lapsi ei ole enää niin riippuvainen elekielestä, vaan hän pystyy saamaan itsensä ymmärretyksi jo tuottamiensa sanojen avulla

(Sundqvist ym. 2016, 116). Pystyäkseen tuottamaan sanoja, lapsen on ymmärrettävä sanan merkitys ja sen ääntämismuoto, sekä hänen on tiedostettava sanojen olevan kommunikation välineitä (Lyytinen 2014, 52).

Kielen avulla lapsi muodostaa merkityksiä ja välittää niitä toisille ihmisille (Haarakangas 2008, 25). Sanojen omaksumiseen vaikuttavat monet eri tekijät, kuten lapsen henkilökohtaiset ominaisuudet, sosiaalinen ja psykologinen tausta sekä se, kuinka paljon lapsen kanssa puhutaan, leikitään ja millä tavalla lapsesta pidetään huolta (Hassinen 2005, 85). Lasten ensimmäisillä sanoilla on yhteisiä piirteitä. Suurin osa ensi sanoista liittyy lapsen lähipiiriin kuuluvien ihmisten, asioiden ja esineiden substantiiveihin. (Lindgren 2014, 24.) Verbit taas ilmaisevat toimintaa suhteessa asioihin ja nämä suhteet ovat vähemmän konkreettisia. Tästä johtuen verbit vaativat useampia toistoja, jotta lapsi voisi havaita niiden tarkoituksen. (Toivola 2015, 10.) Merkityksellisiä ovat sanat, joiden avulla lapsi pystyy ohjaamaan aikuisen toimintaa, kuten sanat "anna", "lisää" ja "pois" (Kunnari & Savinainen-Makkonen 2012, 71).

Lapsen omaksuttua noin 50 sanaa sanojen omaksuminen nopeutuu. Tätä nopeaa sanaston kasvun vaihetta kutsutaan sanapyräysvaiheeksi ja sen mahdollistaa muun muassa lapsen yleinen kognitiivinen kehitys. Lapsen puhemotoriikan kehittyessä hänellä on käytössään enemmän äänneitä, joista muodostaa sanoja. (Kunnari & Savinainen-Makkonen 2012, 72–73.) Sanaston nopean kasvun aikana lapsi voi käyttää jopa useita uusia sanoja päivässä (Toivola 2015, 12). Kaikilla lapsilla ei kuitenkaan havaita tällaista nopeaa sanaston kasvun vaihetta, vaan he oppivat sanoja tasaisesti ja monipuolisesti eri sanaluokista (Lyytinen 2014, 55).

Toisen ikävuoden aikana lapsi ymmärtää kielen sosiaalisen luonteen ja hän oivaltaa, että sanat ovat yhteisöllisesti sovittuja erilaisten kohteiden ja tapahtumien nimiä, joita voi yleistää vain tiettyjen sääntöjen mukaan. Ensin sanat ovat sidoksissa tiettyihin esineisiin, eli sanalla "muki" lapsi voi tarkoittaa ainoastaan mukia, jota hän itse käyttää. Lapsi voi korvata sanoja jollakin lähes oikealla sanalla samalta alueelta, jos hänellä ei ole

sanavarastossaan oikeaa sanaa. Lapsi saattaa käyttää esimerkiksi kaikista eläimistä sanaa "hau-hau", mutta hän osaa silti tunnistaa muiden eläinten joukosta koiran. Ymmärtämisen tasolla sana merkitsee lapselle käsitettä koira, mutta puhuttaessa sana edustaa koko eläimien luokkaa. (Lyytinen 2014, 55.) Voidaan ajatella, että mitä paremmin lapsi ymmärtää kieltä, sen paremmin hän sitä tuottaa tai vastaavasti, mitä paremmin lapsi kieltä tuottaa, sen paremmin hän sitä ymmärtää (Toivola 2015, 36).

Vanhempien tekemän arvion mukaan kaksivuotiaiden suomalaisten lasten aktiiviseen sanavarastoon kuuluu keskimäärin 250 sanaa (Lyytinen 2014, 55). Sanaston kehityksessä merkittäviä tekijöitä ovat muun muassa vanhempien käyttämä hoivakieli ja lapsen oma aktiivisuus sanojen omaksumisessa. Samaan aikaan sanaston runsaan kasvun kanssa lapsi usein taivuttaa ja yhdistää sanoja kaksisanaisiksi ilmaisuiksi. (Kunnari & Savinainen-Makkonen 2012, 72–73.) Aluksi sanat ovat pääasiassa verbejä ja substantiiveja, mutta vähitellen kuvaavat sanat tulevat mukaan puheeseen (Hakamo 2011, 14).

Vähitellen lapsen tuottamat lauseet pitenevät ja hän oppii uusia taivutusmuotoja (Hakamo 2011, 14). Tyypillistä lapsen puheelle on, että sanojen ääntämistä on yksinkertaistettu, esimerkiksi sanan "yksin", lapsi voi ilmaista sanomalla "yssin". Konsonanttiyhtymät, kuten "ykki" (yksi), voivat olla lapselle haasteellisia pitkäänkin (Antola 2014, 96).

Muodostaakseen lauseita, lapsi tarvitsee tiettyjä kognitiivisia taitoja. Lapsen pitää pystyä muun muassa erottamaan ilmauksessa tarvittavat sanat ja osata yhdistää ne edelleen merkityskokonaisuudeksi. Ensimmäisistä lauseista puuttuvat useat kieliopilliset elementit, kuten konjunktiot ja sijapääätteet. Kaksi kolmasosaa lapsen varhaisista lauseista ilmaiseekin pääasiassa nimeämistä, toimintaa, esineiden ominaispiirteitä ja omistusta. Lapsi käyttää kieltomuotoa, kuten "ei syö", jonka lisäksi lauseissa esiintyy asioiden uudelleen esiintymistä vaativaa ilmaisumuotoa, esimerkiksi "vielä" ja "lisää". (Lyytinen 2014, 54–55.)

Lauserakenteiden kehitys on nopeaa. Kolmevuotias lapsi käyttää jo lausetyypeistä käsky-, kiello- ja kysymyslauseita. Lauseissa esiintyy eri lauserakenteita, joiden avulla lapset täsmentävät ilmaisujensa merkitystä. (Lyytinen 2014, 55.) Kolmevuotiaan lapsen puhe on lähes täysin ymmärrettävää (Hakamo 2011, 14). Lapsi on suurimmaksi osaksi omaksunut jo kaikki suomen kielen persoonamuodot, vaikka niiden käyttöaste vielä vaihtelee (Antola 2014, 96). Lapsi osaa käyttää verbejä, kuvailla substantiivien ominaisuuksia ja paikkoja sekä taivuttaa eri sanaluokkien sanoja. Joidenkin sanojen taivutuksissa sekä äänteissä voi tulla vielä virheitä. (Hakamo 2011, 14.)

Kolmevuotias lapsi tuottaa omasta elämästään kertomuksia. Niiden avulla lapsi pyrkii ymmärtämään kokemuksiaan ja kertomaan muille, mitä hän kokee. Lapsi jäsentele ja yhdistelee asioita sekä tapahtumia. (Kivioja 2013, 7.) Tarkkuuteen, jolla lapsi tuottaa tarinan, vaikuttavat lapseen ja hänen ympäristöönsä liittyvät tekijät. On tutkittu, että lapsi kertoo pidempiä ja monimutkaisempia tarinoita aikuisille kuin ikätovereilleen. (Lyytinen 2014, 64.)

4 KIELEN KEHITYKSEN VAIKEUDET

Kielen kehityksen vaikeuksien toteamiseen tuo haasteita erottaa normaalisti, mutta hitaasti etenevä kehityspolku, varsinaisesta kielellisestä häiriöstä (Lyytinen 2014, 51). Lapsen puhetta, kieltä ja kommunikaatiota seurataan esimerkiksi neuvolassa ja päivähoitossa (Savinainen-Makkonen & Kunnari 2012a, 169). Yksi yksittäinen taustatekijä ei selitä lapsen kielellisiä vaikeuksia. Kielen kehittymiseen vaaditaan monimutkainen ja useiden aivoalueiden toimintaan pohjautuva hermoverkkojärjestelmä. (Leppänen, Ervast, Heikkinen, Hämäläinen & Guttorm 2014, 351.) Kiistatonta näyttöä löytyy kielen kehityksen vaikeuksien periytyvien tekijöiden vaikutuksesta. Vaikeudet tulee havaita mahdollisimman varhain, jotta niihin pystytään puuttumaan ajoissa ja lasta tukemaan tarvittavalla tavalla. (Savinainen-Makkonen & Kunnari 2012a, 170.)

4.1 Puheen viivästymä

Puheen viivästymässä lapsi ymmärtää normaalisti puhetta ja kommunikoi omalla tavallaan ympäristönsä kanssa (Huttunen & Jalanko 2013). 2–4-vuotiaalla lapsella vähäinen puhe, ikätasoista huonompi puhe tai minimaalinen oikeiden sanojen käyttö voi merkitä puheen viivästymää (Hakamo 2011, 17; Korpilahti 2006, 45). Kielen kehityksestä tulee huolestua, jos kaksivuotias ei tuota runsaasti puhetta tai alle kaksivuotias ei ole kiinnostunut vastavuoroisesta toiminnasta, kommunikoinnista tai hän ei ymmärrä yksinkertaisia ohjeita (Savinainen-Makkonen & Kunnari 2012a, 169–170).

Osa hitaasti puhumaan alkavista lapsista saa kiinni ikätoverinsa noin kolmevuotiaana ja muilla hidaskas kehitys jatkuu ja lisää myöhempien ongelmien riskiä (Savinainen-Makkonen & Kunnari 2012a, 170). Nykyään viivästyneen puheen merkkejä voi havaita erilaisilla mittareilla. Näitä kielitaitomittareita voi käyttää kolmevuotiailla lapsilla, joilla on lähisuvussa lukemisen vaikeutta. (Hakamo 2011, 17.)

4.2 Äännevirheet

Artikulaatiovirheellä tarkoitetaan äänten virheellistä tuottamista (Savinainen-Makkonen & Kunnari 2012c, 173). Lapsi voi ääntää puheäänteet virheellisesti, äänteitä voi puuttua tai niitä voidaan korvata. Ääntämisvirheet johtuvat monista eri syistä. Lapsella voi olla elimellistä vikaa tai puheen tuottamisessa häiriöitä. Joskus ympäristö on mallintanut äänteitä väärin tai äänteet menevät sekaisin lapsen puheessa. (Korpinen & Nasretdin 2006, 64–66.) Liian pitkään jatkuva päivittäinen tutin käyttö voi aiheuttaa lapselle purennan ja ääntämisen ongelmia. Tutti jää lapselta useimmiten omaehtoisesti pois noin kahden vuoden iässä. (Haapanen 2012.) Äännevirhe voi aiheuttaa lapselle hankaluuksia sosiaalisissa tilanteissa tai vaikeuttaa äidinkielen taitojen oppimista (Hakamo 2011, 35).

Varhaisina puheen kehityksen vuosina s-kirjain korvautuu usein /r//llä ja r-kirjain //llä. Monesti ääntämisvaikeuksia tuottavat lisäksi kirjaimet /k/, /t/ ja /j/. (Savinainen-Makkonen & Kunnari 2012c, 173–176.) Kaksivuotiaalla voi normaalisti olla äännevirheitä puheessaan, mutta 4–5-vuotias hallitsee jo lähes oikean ääntämisen (Lyytinen 2014, 54).

4.3 Motoriset puhehäiriöt

Lasten motorisiin puhehäiriöihin kuuluu dyspraksia, dysartria ja puheen sujuvuuden ongelmat. Dyspraksia on puhemotoriikan ongelma, jossa lapsella on vaikeuksia tuottaa tahdonalaisia liikkeitä puheessaan. Usein puhe on tällöin viiveistä, katkonaista ja epäselvää tai lapsi ei puhu ollenkaan. (Savinainen-Makkonen & Kunnari 2012b, 197–198.)

Dysartria on joko kehityksellinen tai hankittu puhelihasten häiriö. Pääasiassa cp-vammaisilla esiintyy dysartriaa. Kehityksellinen dysartria johtuu ennen toista ikävuotta tulleesta aivovauriosta ja hankittu voi olla seurausta kasvaimesta, traumasta tai tulehduksesta. (Heikkinen & Kunnari 2012, 215–216.)

Puheen sujuvuuden ongelma käsittää änkytyksen ja siihen vaikuttavat synnynnäiset, rakenteelliset seikat sekä ympäristötekijät. Änkytykseen

kuuluu puhelihasten jähmettyminen sekä toistuvat puheliikkeet, jotka keskeyttävät puheen. (Savinainen-Makkonen & Kunnari 2012b, 197.) Änkyttävässä puheessa jatkuvuus ja rytmi häiriintyvät, tavuissa on toistoa ja venytystä tai kirjaimiin lukkiudutaan. Änkytys alkaa useimmiten 2–4-vuotiaana. (Heimo 2012, 226–228.)

4.4 Kielellinen erityisvaikeus

Kielellisellä erityisvaikeudella on monia ilmenemismuotoja ja se voi painottua ymmärtämiseen, tuottamiseen tai molempiin (Launonen 2007, 53). Kielellinen erityisvaikeus ilmenee usein puheen epäselvyytenä, lyhyinä lauseina tai lapsen vähäisenä puheena. Lapsen on hankala toimia pelkän kuullun ohjeen varassa. Kolmevuotiaalla lapsella voi olla vaikeuksia ilmaista itseään sanallisesti ja ymmärtää puhuttua kieltä. Kielellisten taitojen puute estää lasta osallistumasta arjen vuorovaikutustilanteisiin ja oppimasta uutta. (Aivoliitto 2011, 7; Käypä hoito 2010.)

ICD-luokittelun mukaan kielellisen erityisvaikeuden diagnostiset määritelmät ovat puheen ja kielen kehityshäiriö, puheen tuottamisen häiriö sekä puheen ymmärtämisen häiriö. Puheen ja kielen kehityshäiriössä lapsen normaali kielen omaksuminen on häiriintynyt jo kehityksen varhaisvaiheista asti. Puheen tuottamisen häiriössä lapsella on muun muassa rajoittunut sanavarasto, vaikeuksia löytää sopiva sana tai liiallista yhden sanan käyttöä. Puheen ymmärtämisen häiriöstä johtuen lapsi ymmärtää puhuttua kieltä ikätasoonsa nähden huonommin. Lapsella, jolla on puheen ymmärtämisen häiriö, on suurempi riski tunne- ja käytöshäiriöihin sekä sosiaalisten suhteiden ongelmallisuuteen. (Ahonen, Määttä, Meronen & Lyytinen 2014.)

5 KIELEN KEHITYKSEN TUKEMINEN

Lapsen kielen kehityksen tukemisessa vanhemmat ovat avainasemassa. Lapsen ja vanhempien välillä on tavallisesti voimakas kiintymyssuhde, joka on kielen kehityksen perusta. Käymme läpi kielen kehityksen tukemisen eri tapoja arjessa, jolloin erillisiä opetustuokiota ei ole. Tapoja on monia ja osa niistä monille luontaisia, mutta omien toimintojen huomioiminen ja nimeäminen helpottavat lapsen kielen kehityksen tukemista. (Posti & Vikman 2007, 1.)

5.1 Tukeminen osana arkea

Aikuisen tunnistaessa lapsen kehityksellisen tason, hän voi tukea parhaiten lapsen sen hetkistä kielellisen kehityksen vaihetta. Tukeminen voi tarkoittaa sanojen merkitysten laajentamista sekä kertomusta tukevia ja ymmärrystä lisääviä kysymyksiä. (Hakamo 2011, 12.) Lapsi mallintaa toimintaa ja oppii siitä saadun palautteen kautta. Lähikehityksen vyöhykkeellä toimiminen on lapsen kehityksen kannalta keskeistä. (Aro & Siiskonen 2014, 194–195.) Lähikehityksen vyöhykkeellä tarkoitetaan Vygotskin teorian mukaan siitä, että osaavampi osapuoli, kuten aikuinen tukee toiminnallaan lapsen kehitystä eteenpäin (Hakkarainen 2008, 45–46). Kielen kehityksen tukemisen näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että aikuinen ohjaa keskustelua, jotta lapsi oppii taitoja, joita hän ei osaa vielä ilman tukea. Aikuisen tehtävänä onkin mahdollistaa, monipuolistaa ja innostaa sekä antaa mallia lapselle kielellisesti. (Hakamo 2011, 9.)

Uusien asioiden oppiminen vaatii vuorovaikutukseen pysähtymistä. Aikuisen tulee pysäyttää lapsi menemällä lähelle lasta ja ottamalla katsekontakti. Lapsi oppii katsomaan, kuuntelemaan ja keskittymään kielellisiin viesteihin. (Posti & Vikman 2007, 2.) Vanhemmat voivat omilla asenteillaan ja kasvatuseriaatteillaan edistää lapsen kielen kehittymistä puhumalla hänelle pienestä pitäen. Vanhemmat voivat rakentaa vahvan perustan lapsen turvallisuuden tunteelle ja osoittaa, että lapsi on hyväksytty ja arvokas omana itsenään. (Hassinen 2005, 84.) Lapsen kielen kehitykseen vaikuttaa turvallinen ympäristö, joka koostuu selkeästä

päivärytmistä, rutiineista ja tutuista säännöistä. Lapsen turvallisuuden tunne vaatii ennakointia sekä johdonmukaista ja järjestelmällistä aikuista. (Aro & Siiskonen 2014, 192.) Kielellistä kehitystä tukevat ympäristön virikkeet, kuten kirjat, äänitteet ja videot mahdollistavat monipuolisen kielen huomioimisen. Vanhempien vuorovaikutukselliset tavat sekä itsenäisen toiminnan tukeminen edistävät lapsen kielen kehitystä. (Hassinen 2005, 84.)

Omaksuakseen kieltä lapsen tulee käsitellä kuulemaansa virheettömästi ja tarkasti. Meluisassa ympäristössä kuulotiedon käsittely heikkenee, mikä voi vaikuttaa kielen kehitykseen. (Niemitalo-Haapola 2016.) Ympäristön tulee olla rauhallinen ja meluton, jotta lapsi kuuntelee ja kuulee (Posti & Vikman 2007, 3-5). Kielen kehitys vaatii kuuntelutaidon osaamista, sillä vuorottelu on kommunikaation perusta. Aikuinen voi herätellä lasta kuuntelemaan ympäristöstä tulevia ääniä, jotka aikuinen voi sanoittaa lapselle. Lapset kiinnittävät huomiota moniin ja osin eri kohteisiin kuin aikuinen, jolloin aikuisen tulee jakaa yhteinen kiinnostuksen kohde. (Posti & Vikman 2007, 3-5.)

Kertaus ja toisto tukevat lapsen ominaista tapaa oppia havainnollistamisen ja omakohtaisuuden kautta (Aro & Siiskonen 2014, 196–197). Lapsen kielelliseen kehitykseen kuuluu sanasto, jota aikuinen voi kartuttaa nimeämällä lapselle asioita sekä laajentamalla asiaa ja antaen siitä lisätietoja. Laajentamisen ansiosta puheen ymmärrys kehittyy tehokkaasti. (Posti & Vikman 2007, 7, 10.) Kielen ymmärtämisen ja puheen tuottamisen identiteeteissä mallinnetaan, rohkaistaan ja ohjataan lasta puhumaan kielellisesti. Kielen käyttötaidot, kielellinen muisti ja sanavarasto karttuvat loruleikkien, kielellä leikkittelyn ja tilannetietoisien kielenkäytön avulla. Sanojen rakenteiden havainnoiminen auttaa lasta kehittämään omaa kielitietoisuutta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 40–41.) Aikuisen vastuulle jää huolehtia siitä, että lapsi ymmärtää ja saa kannustusta sekä rohkaisua. Lapsi, joka tarvitsee tukea kielellisesti, tarvitsee vielä enemmän kannustusta ja rohkaisua kuin ikätoverinsa. (Aro & Siiskonen 2014, 191.)

Aikuisen on hyvä selittää omaa ja lapsen toimintaa, esittää kysymyksiä aiheesta sekä mahdollisuuksien mukaan mallintaa toimintaa konkreettisesti. Lapsen sanavarasto karttuu selittämisen ja havainnoinnin avulla. (Aro & Siiskonen 2014, 194; Posti & Vikman 12–14.) Erityisen tärkeää on kertoa lapselle, miksi on joutunut esimerkiksi kieltämään toimintaa ja yhdessä keskustella siitä. Lasta tulee rohkaista mukaan keskusteluun. Konkreettinen näyttäminen ohjaa lasta huomioimaan kielellisen ja todellisen välisen yhteyden esimerkiksi näyttämällä ensin ja sen jälkeen ohjeistamalla lasta sanoin. (Aro & Siiskonen 2014, 194.) Kotona tehtävät yhteiset arkiaskareet ja niistä puhuminen tukevat kielen kehitystä. Vanhempien tulee muistaa, ettei lapsen koko elämä saisi olla pelkkää harjoittelua. (Qvarnström, Ikonen, Ketonen, Lautamo, Aro, Jordan-Kilki, Kokko, Nieminen, Salo, Jalkanen & Siiskonen 2014, 157.)

Leikillä on hoitava ja terapeuttinen merkitys lapselle (Viittala 2006, 119). Lapsi saa aikuisen tuen lisäksi malleja kielellisiin taitoihinsa, ajatteluunsa ja mielikuvitukseensa toisilta lapsilta erityisesti leikki-tilanteissa (Hakamo 2011, 12). Lapsi käyttää leikin eväinä elettyä elämäänsä ja kokemuksiaan. Leikin avulla lapset jäljittelevät, pohtivat ja luovat uutta. (Kaskela & Välimäki 2006, 9.) Leikissä lapsi käyttää huomaamatta kielellisiä taitojaan leikin kuvaamiseen, asioista sopimiseen ja toisten mielipiteiden huomioimiseen. Leikissä lapset harjoittelevat sääntöjä sekä leikin juonen keksimistä. (Lyytinen & Lautamo 2014, 228–229.) Leikin kautta voidaan harjoittaa myös puheen tuottoon tarvittavia lihaksia, mikä edistää äänteiden oppimista. Esimerkiksi saippuakuplien puhaltelu harjaannuttaa huulten, suulaen ja keuhkojen yhteistyötä. (Haapanen 2012.) Lapsi, jolla on kielen kehityksessä vaikeuksia, leikkii vähemmän kuin ikätoverinsa. Nämä lapset jäävät usein leikkiryhmien ulkopuolelle seuraamaan sivusta. (Lyytinen & Lautamo 2014, 232–233.)

5.2 Kirjallisuus

Kirjallisuus on vanha, mutta hyödyllinen kielen kehityksen ja läheisyyden tuntemisen muoto (Hakamo 2011, 60–61). Jo pienellä lapsella on

luontainen taipumus leikitellä sanoilla. Kielellistä tietoisuutta tukevat riimittelyt sekä merkityksettömät sanat, jolloin sanojen oikea merkitys jää huomiotta. Aikuisen kirjallisuuden avulla järjestämä luova toiminta ja lapsen itsensä keksimät sadut kasvattavat lapsen luottamusta itseensä ja harjaannuttavat itseilmaisuuksiin. Kirjallisuuden avulla lapsi oppii asioita ympäröivästä maailmasta, tutustuu kielelliseen rikkauteen sekä harjoittaa kuuntelutaitoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 19.)

Ei ole kuitenkaan yhdentekevää, miten lapselle luetaan. Keskustelevan lukemistavan on todettu tukevan enemmän lapsen kielellistä kehittymistä kuin passiivisen kuuntelemisen. Aikuisen tulisi lukea niin, että lapset osallistuvat tarinan sisällön käsittelyyn ennen lukemista, lukemisen aikana ja sen jälkeen. (Lepola, 2016.) Kuvakirjojen katselu ja näkemän sanoittaminen harjoittavat lapsen sanavarastoa ja kuvalukemisen tavoitteena on kehittää lapsen päättelykykyä (Hakamo 2011, 60–61). Lasta voidaan kannustaa luomaan omia satuja tai kertomaan ennestään tuttu satu omin sanoin (Haapanen 2012).

Eryteisesti kirjallisuuden avulla kasvatuskumppanuutta voidaan hyödyntää lapsen kielen kehityksen tukemisessa. Alle kolmevuotiaiden ryhmässä voidaan soveltaa erityislastentarhanopettaja Ritva-Liisa Orvaston toimintamallia ”Seitsemän minuuttia sadulle”, joka on tehostettu sadun lukemisen toimintamalli. Mallin tavoitteena on vahvistaa kodin ja päiväkodin yhteistyöllä lasten kielellisiä valmiuksia ja eritoten sadun ymmärtämisen taitoja. Mallissa vanhemmat saavat sadun luettavaksi kotiin kerran viikossa, jonka jälkeen päiväkodissa palataan samaan satuun. Lukemisen jälkeen satua käsitellään eri tavoin ja sadun käsittely päättyy keskusteluun, jossa tarkentavilla kysymyksillä täsmennetään sitä, kuinka lapset ovat sadun ymmärtäneet. (Stenberg 2011, 18–19.)

Mallia on tutkittu esikouluikäisillä ja on todettu, että lasten kuullun ymmärtäminen kehittyi jo vuoden aikana. Erytisen hyviä tuloksia saatiin lähtökohdiltaan heikompien lasten kohdalla. Lisäksi lasten muistinvaraisen kerronnan taidot ja päättelykyky kehittyivät. Myönteiset tulokset näkyivät lisäksi kodeissa, vanhempien motivoituessa satujen lukemiseen. Yhteiset

lukuhetket lähensivät perhettä ja yhteenkuuluvuutta. Lukeminen vahvistaa lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta, kun lukuhetken aikana on lähekkäin ja aikaa vietetään yhdessä. (Orvasto & Lepola 2011.)

5.3 Musiikki

Varhaisella musiikkikasvatuksella on keskeinen merkitys lapsen oppimiselle ja kehitykselle. Musiikin läsnäololla varhaislapsuuden kasvuympäristössä on vahvoja yhteyksiä lapsen aivojen ja kielen kehitykseen. Näin ollen on tärkeää, että aikuinen rakentaa varhaisen vuorovaikutussuhteensa lapseensa musiikkia ja kieltä hyödyntäen. Musiikilla ja puhutulla kielellä on paljon yhteneväisyyksiä, jonka vuoksi musiikillinen ja kielellinen kehitys ovat toisiinsa kiinteästi kietoutuneita. Erityisesti laulaminen on yhteydessä lapsen kielelliseen kehitykseen. Lapsen kyky laulaa kehittyy samanaikaisesti tai jopa ennen, kun lapsi tuottaa ensimmäisiä sanojaan. (Ruokonen 2010, 62.)

Musiikin avulla useat lapset oppivat vaivatta kielen keskeiset käsitteet, kuten tavut, sanat, lauseet ja äänteet (Huotilainen 2012). Musiikki kehittää lapsen kognitiivisia taitoja, kuten muistia, muistista asioiden hakemista, kielen kehitystä ja käyttöä, havainnoimista, tarkkaavaisuuden suuntaamista ja ylläpitoa sekä ajattelun loogisuutta. Lisäksi musiikin avulla voidaan harjoitella motoriikkaa eli liikkumisen taitoa. (Leppälä & Riukulehto 2013, 8–9.) Kielen kehityksen kannalta kaikki edellä mainitut taidot ovat tärkeitä, sillä motoriikan kehittyminen auttaa lasta käyttämään muun muassa kasvojen ja pään alueen pieniä lihaksia. Rytmiikka ja rytmisen liikkuminen kehittävät lapsen kykyä huomata sanojen erilaiset painotukset ja puheen rytmi. (Piispanen 2014, 4.)

5.4 Media

Lapsen arkeen on tullut yhä enenevässä määrin media ja tietotekniikka. Tällä hetkellä tiedetään, että digitaalinen ympäristö on oikein hyödynnettynä rikastava ja motivoiva väline lapselle. (Lyytinen & Lautamo 2014, 230.) Erilaisten mediatekstien ja viestintävälineiden avulla lapsella

on mahdollisuus saada runsaasti kielellisiä virikkeitä. Ihannetilanteessa eri mediat tarjoavat lapselle kiinnostavaa ja kehittävää kuunneltavaa, katseltavaa ja luettavaa, uudenlaisia ilmaisu- ja viestintämahdollisuuksia sekä rakennusaineita mielikuvitukselle ja ajattelulle. (Sinko 2010, 26.) Samanaikaisesti tulee pitää huoli siitä, ettei digitaalisuus saa vallata lapsen elämää ja maailmaa syrjäyttämällä leikkimistä tai muita arjen toimintoja (Lyytinen & Lautamo 2014, 230).

Uudessa vuoden 2016 varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on nostettu yhdeksi osaamisalueeksi medialukutaito (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 24). Kasvuympäristöjen muuttuessa nopeasti kielen kehitykseen ja sen tukemiseen tarvitaan lorujen, riimien, satukirjojen ja keskusteluiden lisäksi tietokonepelejä sekä multimediamielen taitamista (Nurmilaakso & Välimäki 2010, 8). Media tarjoaa paljon hyviä kielellisiä malleja. Media- ja draamaleikeissä lapset toistavat näkemäänsä ja kuulemaansa ja näin omaksuvat eri ohjelmien kieltä. Näiden roolien avulla lapset harjaantuvat sellaiseen kieleen, jota ei esiinny heidän omassa arjessaan. Tällaiset leikit ovat tehokkaita välineitä kielen oppimiseen. Lasten seurattessa näytelmää, elokuvaa tai videota, he oppivat tekstin ulkoa ja pystyvät omaksumaan siinä käytettävän kielen. (Sinko 2010, 26.)

5.5 Kommunikointimenetelmät

Kommunikoinnin tukena voi käyttää AAC-keinoja, Augmentative and Alternative Communication, joita suositellaan, jos lapsen odotetaan oppivan puhumaan huomattavasti tavanomaista hitaammin. AAC-keino valitaan lapsen yksilöllisten vahvuuksien perusteella. (Launonen 2007, 157.) AAC-keinot jaetaan kahteen ryhmään. Toiseen ryhmään kuuluu avusteinen kommunikaatio ja toiseen ei-avusteinen kommunikaatio. Ei-avusteinen kommunikaatio tuotetaan itse, kun avusteisessa kommunikaatiossa merkit valitaan apuvälineistä. (Ala-Kihniä 2012, 9.)

Ei-avusteisia kommunikaatiokeinoja ovat muun muassa elekieli ja viittomat. Tukiviittomat ovat yleisimmin käytetty puhetta korvaava keino, jossa

viitotaan ja puhutaan lauseen keskeiset sanat. Sormiaakkosia voidaan käyttää erisnimien, kirjainten ja äänteiden harjoittelussa. (Ketonen, Launonen, Ikonen, Salmi, Palmroth, Röman & Mattinen 2014, 203.) Avusteinen kommunikointi tapahtuu apuvälineen avulla (Ikonen 2007, 1). Avusteisiin keinoihin kuuluvat esineet, kuvat ja symbolijärjestelmät sekä Blisskieli. Yksittäisiä kuvia, esineitä ja merkkejä voidaan käyttää, jos kielen vaikeudet ovat lieviä. Niiden avulla pystytään jäsentämään pienelle lapselle tulevia tapahtumia, ympäristön ja tapahtumien järjestystä sekä sisältöä. (Ketonen ym. 2014, 203.)

Kuvakommunikaatiojärjestelmät kuten PECS-kansiot, Picture Exchange Communication System, ovat lausetasoiseen kommunikointiin tarkoitettuja välineitä (Ala-Kihniä 2012, 9). PCS-merkit, Picture Communication Symbols, ovat yksinkertaisia piirroksuvia ja osa kuvista on saatavana digitaalisesti liikkuvana kuvana (Papunet 2015). Blisskieli on visuaalinen järjestelmä ja se koostuu perussymboleista, joista yhdistellään uusia symboleita sanoille, joille ei ole perussymbolia. Symboleihin on kirjoitettu määritelmät lisäksi sanallisesti, jolloin kieltä taitamattomatkin ymmärtävät merkityksen. (Blissymbolics Communication International 2016.) Pohjoismaissa piktogrammit ovat suosittu kuvajärjestelmä. Piktogrammit ovat valkoisia piirroksuvia mustalla taustalla. (Von Tetzchner & Martinsen 1991, 30.)

Jos oletuksena on, että lapsi puhuu jonkin ajan kuluttua, tukiviittomat ovat monissa tapauksissa luontevin vaihtoehto. Viittomiseen ei tarvita apuvälineitä, jolloin ne ohjaavat lasta itsenäisempään ilmaisuun. Näiden keinojen avulla pyritään tukemaan lapsen kielen ja vuorovaikutuksen kehitystä sekä tarjotaan väliaikainen viestinnän keino siksi ajaksi, kun vuorovaikutus lapsen ja ympäristön välillä ei toimi puheen avulla riittävän hyvin. (Launonen 2007, 157–158.)

6 TUOTOKSENA OPAS

Toiminnallisen opinnäytetyön tekemisessä tuotos on osa opinnäytetyötä.

Tuotos voi olla kirjallinen opas, ohje tai toiminnallinen toteuttaminen.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä kirjallinen raportointi tutkimusviestinnän keinoin sekä käytännön toteutus nivoutuvat yhteen. (Vilka & Airaksinen 2003, 9, 65.) Opinnäytetyömme tuotoksena oli A4-kokoinen PDF-muotoinen opas, joka jaettiin 1–3-vuotiaiden ryhmän vanhemmille Wilma-järjestelmän kautta. Päädyimme sähköiseen jakeluun, koska halusimme välttää painosta aiheutuvat kustannukset, oppaan olevan helposti saatavilla ja säilyvän vanhemmilla tallessa.

6.1 Tiedonhaku

Ennen varsinaisen tuotoksen laatimista tutustuimme huolellisesti tutkimuksiin ja muuhun lähdeaineistoon sekä kirjoitimme teoriapohjan opinnäytetyöraporttiin. Aiempi tietotaitomme ei olisi riittänyt kattavan oppaan tekemiseen vanhemmille, joten kirjoitimme teoriaosuuden lähes kokonaan ennen tuotosta. Tietoa etsiessämme käytimme hakusanoina muun muassa lapset ja puheen kehitys, puheentuotto, puheen kehityshäiriöt, lapset ja kielen kehitys, kielen kehityksen tukeminen ja varhainen vuorovaikutus sekä child language development.

Tietokantoina käytimme muun muassa Melindaa, Sciencedirectiä sekä Kouvolan kaupunginkirjaston tietokantaa. Kielen kehityksestä on tehty monia opinnäytetöitä ja pro gradu -tutkielmia, joten tutustuimme niiden sisältöön sekä lähdeluetteloihin. Lähdeluetteloissa oli useita yhteneväisyyksiä ja löysimme hyviä perusteoksia aiheesta. Perehdyimme siihen, millaisia ja millä tavalla tehtyjä oppaita toiset olivat tehneet. Käytimme apuna lisäksi teoksia, jotka kertoivat opastekstien teosta. Tunnistimme näiden avulla, mitkä elementit vaikuttivat toimivilta ratkaisuilta oppaan luettavuuden kannalta.

Luotettavuuden kannalta on tärkeää, että tutkija perustelee kriittisesti oman lähestymistapansa ja tiedonkeruun menetelmät, joiden kautta

aihetta tarkastellaan (Vilkkä & Airaksinen 2003, 72). Etsimme mahdollisimman tuoreita lähteitä ja suurin osa lähteistämme on alle kymmenen vuotta vanhoja. Opinnäytetyömme aihe kielen kehityksen osalta on paljon tutkittua, eivätkä tiedot ole muuttuneet, jonka vuoksi päädyimme käyttämään joitakin vanhempia lähteitä. Useissa pro gradu - tutkielmissa tukeuduttiin samoihin teorioihin ja kielentutkijoiden teoksiin, joihin tukeuduimme. Käytimme pääasiassa alkuperäislähteitä, mutta jouduimme turvautumaan myös toissijaisiin lähteisiin. Beuker, Rommelse, Donders & Buitelaar (2013) teosta ei ollut saatavissa ja Arnqvist (1993) alkuperäinen julkaisu oli ruotsinkielinen.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista ilmestyi lokakuussa 2016 raportin kirjoittamisen aikaan uusi versio, joka tulee voimaan elokuussa 2017. Koimme mielekkääksi käyttää molempia perusteita, sillä vanhempi versio oli vielä voimassa, mutta uusi jo julkaistu. Käytimme vuoden 2005 varhaiskasvatussuunnitelman perusteista sellaista tietoa, joka ei ollut sisällöltään muuttunut uusiin perusteisiin.

Opinnäytetyön eettisyys koostuu tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmistä. Tutkimus tulee toteuttaa avoimesti ja vastuullisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2016.) Opinnäytetyössämme eettisyys ilmeni esimerkiksi lähdekritiikissä. Käytimme mahdollisimman tuoreita ja luotettavia lähteitä sekä merkitsimme käyttämämme lähdeviitteet vaadittavalla tavalla. Huomioimme myös toimeksiantajan toiveet ja teimme oppaasta niiden mukaisen.

6.2 Oppaan syntyprosessi

Alun perin olimme nimenneet oppaamme “Etitsä kieltä mun kaa?”. Saimme kehitysidean oppaan nimestä yhteistyöpäiväkodin työntekijöiltä ja nimeksi muodostui lopulta “Etitsie kieltä miun kaa? 1–3-vuotiaiden kielen kehityksen tukeminen – opas vanhemmille”.

Persoonapronomininit sie ja mie ovat murre sanoja, joita käytetään Kouvolan alueella rinnakkain persoonapronominien siä ja miä kanssa. Päädyimme

käyttämään murreseanaa, sillä se on leikittelevä ja kertoo siitä, että opas on tehty juuri yhteistyöpäiväkodin asiakasperheiden tarpeisiin. Sie ja mie ovat myös sellaisia murrepiirteitä, joihin on alettu liittää hyvin myönteisiä ja iloisia mielikuvia (Rantamartti 2013). Juuri näitä asioita halusimme oppaamme nimen välittävän. Kanteen valitsimme lisäksi alaotsikon, koska oli tärkeää, että oppaan lukijalle ilmenee heti alussa, että juuri hän kuuluu oppaan kohderyhmään (Torkkola, Heikkinen & Tiainen 2002, 35–36).

Hyvä opas alkaa johdannolla, josta ilmenee, kenelle opas on kirjoitettu (Torkkola ym. 2002, 35–36). Oppaamme ensimmäiselle sivulle kirjoitimme saatetekstin, jossa kerroimme, keitä olemme, mitä oppaamme tulee sisältämään, miksi aihe on tärkeä ja kenelle opas on suunnattu. Päädyimme teitittelemään vanhempia, sillä teitittely on aina sopivaa, eikä passiivimuoto olisi puhutellut vanhempia suoraan. (Torkkola ym. 2002, 37.) Päädyimme käyttämään vanhemmat-sanaa, sillä lapsiperheiden perhemuotoja on useita, emmekä voi etukäteen tietää, millaisessa perhemuodossa lukija elää. Vanhempien erilaisuuden huomioimme erilaisten tukimuotojen tarjoamisessa. Esimerkiksi vanhempi, joka ei halua lainkaan musisoida lapsensa kanssa, voi käyttää kielen kehityksen tukemiseen kirjallisuutta. Toisaalta, opas kannustaa vanhempaa tarttumaan sellaiseen toimintamalliin, jota hän ei ole aikaisemmin ajatellut voivansa hyödyntää.

Pidimme oppaan otsikot yksinkertaisina ja lyhyinä. Hyvä otsikko kertoo selkeästi lukijalle tekstin aihepiirin ja parhaimmillaan innostaa lukemaan. Selkeällä otsikolla tarkoitetaan sellaista otsikkoa, joka on lyhyt, eikä sisällä ammattisanastoa. (Torkkola ym. 2002, 39.) Otsikoissa käytimme Amatic-fonttia koossa 26, jonka valitsimme sen houkuttelevuuden ja leikkisyyden vuoksi.

Oppaan varsinaisen tekstin ymmärrettävyyden parantamiseksi tulisi kirjoittaa hyvää yleiskieltä. Tekstin rakenne riippuu oppaan aiheesta. (Torkkola ym. 2002, 42.) Oppaan kieliasu poikkeaa opinnäytetyöraportissa vaadittavasta tarkasta tutkimusviestinnän ohjeistuksesta. Oppaan kirjoitustyylin tulee olla käyttäjäryhmälle soveltuvaa. (Vilka & Airaksinen

2003, 65.) Käytimme oppaan varsinaisessa tekstissä selkeitä virkkeitä, ja jätimme tekstistä ammattisanaston kokonaan pois. Jäsensimme tekstin pieniin osioihin niin, että tekstistä saa kattavan kuvan, mutta se on helppolukuista. Valitsimme esitystavaksi myös selkeitä huomiolaatikoita, jotta tieto olisi saatavilla tiivistetysti ja valmiiksi jäsenneltynä. Emme halunneet uuvuttaa lukijaa liialla tekstin määrällä. Fontiksi valitsimme selkeän ja helppolukuisen Microsoft New Tai Lue koossa 12. Välttelimme oppaassa epäkohteliaita käskymuotoja, sillä ne voivat saada lukijan tuntemaan itsensä vähätellyksi. Määräysten sijaan käytimme perustelua ja selitimme, miksi tietyt toimintamallit ovat suositeltavia kielen kehityksen edistämiseksi. (Torkkola ym. 2002, 37.) Näin vanhempi ei sokeasti noudata oppaassa ollutta ohjetta, vaan myös itse tietää, miksi toimintamallia kannattaa noudattaa.

Looginen esitysjärjestys tukee oppaan ymmärrettävyyttä (Torkkola ym. 2002, 43). Kielen kehitys etenee lapsen kasvaessa, jolloin sen voi jäsentää aikajanalle. Tästä muodostui luonnollinen rakenne oppaalle. Oppaan alkuun kirjoitimme tietoa kielen kehityksen varhaisista vaiheista, joiden jälkeen käsittelimme kielen kehityksen etenemistä ja mahdollisia vaikeuksia. Huolimatta siitä, että kielen kehityksen varhaiset vaiheet olivat rajauksemme ulkopuolella, käsittelimme myös niitä lyhyesti oppaassa, koska koko kielen kehitys pohjautuu tähän kehitysvaiheeseen. Kielen kehitys ei ala puheen tuotosta. Pidimme tärkeänä sitä, että vanhemmat tiedostavat tämän kehitysvaiheen tärkeyden. Korostimme vaiheen merkittävyyttä vielä huomiolaatikossa, jossa kerroimme ei-kiellellisen vaiheen vaikuttavan koko loppuelämäämme siten, kuinka osaamme ilmaista itseämme ja tulkita muiden ihmisten viestejä. Pidimme myös tärkeänä kertoa, että lapsen viestin vastaamatta jättäminen voi vaikuttaa lapsen myöhempään kielen kehittymiseen. Vanhemman jättäessä vastaamatta lapsen ääntelyyn, lapsen maailma ei rakennu turvalliseksi. Lapsi ei ole ainoastaan passiivinen toiminnan kohde, vaan hän myös itse omalla ääntelyllään aktivoi vanhempaansa vuorovaikutukseen kanssaan. Tämä kehitysvaihe on myös varsin pitkä lapsen elämässä, sen kestäessä aina noin kahteen ikävuoteen saakka.

Kielen kehityksen etenemisen kuvailun valitsimme oppaaseen, koska vanhemman tietäessä lapsen ikätasoisesta kielen kehityksestä, hän voi tukea lapsen kielen kehittymisestä parhaalla mahdollisella tavalla. Kielen kehityksestä valikoimme mukaan sen, että kielen ymmärtäminen alkaa ennen puheen tuottoa ja lapsi kykenee toimimaan jo lyhyiden ohjeiden mukaan turvautuen osittain vanhemman elekieleen. Ymmärtämisen myötä lapsi myös kykenee tuottamaan puhetta. Oppaan sanomaa voi tukea numeroilla, kun niitä käyttää järkevästi ja olennaisissa kohdissa (Rentola 2006, 105). Päätimme merkitä ikävuosia ja sanojen määriä numeroin ja vahvistamaan kielen kehityksen etenemistä konkreettisilla ikävuosilla. Näin vanhemman on helpompi tunnistaa kehitysvaihe, jossa oma lapsi on sillä hetkellä. Jonkin vaiheen ollessa jäljessä tai puuttuvan kokonaan, voi vanhempi kannustaa ja rohkaista lasta käyttämään esimerkiksi uusia sanoja tai monisanaisempia lauseita.

Valitsimme oppaaseen mukaan kielen kehityksen muutamia tavallisia vaikeuksia, jotta vanhemmat saavat tietoa niistä. Koska kielen kehityksen vaikeudet ovat lisääntyneet, on paljon mahdollista, että joku vaikeuksista saattaa koskettaa oppaan lukijan lasta. Kielelliset vaikeudet johtuvat useista eri tekijöistä, eikä syy löydy aina vanhempien toimintatavoista. Vanhemmat voivat turhaan syyttää itseään, jos he olettavat huolenpitonsa olleen syynä esimerkiksi änkytykseen. Tärkeimmäksi asiaksi koimme kertoa sen, että jos huoli herää, apua ja tukea on saatavilla päiväkodista ja neuvolasta. Laitoimme moniin kielen kehityksen vaikeuksiin arvioidun iän, jotta vanhemmat näkevät vaikeuksien ja iän yhteyden. Halusimme myös kertoa tutin pitkään jatkuneen käytön vaikutuksista, sillä oppaan lukijoiden lapset ovat pieniä ja heistä moni voi vielä käyttää tuttia. Tutista luopuminen voi olla haasteellista, minkä vuoksi on tärkeää tiedostaa käytön haitat ja mahdolliset vaikutukset lapsen äänteisiin.

Kielen kehityksen etenemisen ja vaikeuksien jälkeen oppaassa käsiteltiin yleisesti kielen kehityksen tukemista. Jaoimme aihealueen kahdelle sivulle. Ensimmäiselle tukemisen sivulle valitsimme sellaisia tukemisen keinoja, joita vanhemman on helppo toteuttaa arjessa. Korostimme myös läsnäolemisen merkitystä. Lapsen kielellisten taitojen kehittyminen

edellyttää kahdenkeskeisyyttä, eikä lapsi voi oppia puhetta ilman aikuisen tuottamaa mallia. Halusimme korostaa lapsen pysäyttämistä kuuntelemaan, koska toisinaan vanhempi voi sanallisen ohjeen annettuaan ainoastaan toistaa ohjeen uudestaan, tai antaa uuden sanallisen ohjeen. Parempi tapa olisi kuitenkin pysäyttää lapsi ja pyytää katsomaan esimerkiksi silmiin ja vasta sitten toistaa ohje.

Ympäristössämme on myös paljon kiinnostavia ääniä, joita emme aina muista pysähtyä kuuntelemaan. Oppaassa haluttiin rohkaista vanhempaa innostumaan lapsesta ja kiinnostumaan niistä asioista, joihin lapsi kiinnittää huomiota. Lapsi kiinnostuu usein hyvin erilaisista asioista kuin aikuiset, jolloin on mahdollisuus päästä sisään myös lapsen maailmaan. Halusimme korostaa myös rauhallista toimintaympäristöä. Lapsi saattaa viettää suuren osan päivästänsä ympäristössä, jossa melutasot voivat nousta hyvinkin korkeiksi, joten on tärkeää, että kotona olisi rauhallista ja melutonta. Lapsikin tarvitsee ympärilleen rauhaa.

Osion toiselle sivulle valikoimme tukemisen muodoiksi kirjallisuuden, musiikin, leikin ja median. Kirjallisuuden valitsimme, koska se on hyvä kielen kehityksen tukemisen muoto. Lisäksi vanhemman on tärkeää ajatella myös tapaa, miten lapselleen lukee. Lapsenkin tulisi osallistua tarinan sisällön käsittelyyn ennen lukemista, lukemisen aikana ja sen jälkeen. Musiikki ei välttämättä ole kaikille vanhemmille luontainen valinta. Vanhemmilla voi olla ajatuksia, etteivät he osaa esimerkiksi laulaa tai soittaa, jolloin he eivät myöskään musisoi yhdessä lapsen kanssa. Kertomalla musiikin hyödyistä halusimme rohkaista vanhempia kokeilemaan myös itselle hankalia asioita. Parhaassa tapauksessa musiikin parissa vanhempi ja lapsi voivat oppia ja oivaltaa yhdessä.

Media ja ruudun äärellä vietetty aika esitetään usein negatiivisessa valossa, mutta mediaa voidaan myös hyödyntää kielen kehittymisen tukemisessa. Lapset ovat taitavia käyttämään elektroniikkaa, mutta on tärkeää tiedostaa, että aika eri medioiden parissa voi olla myös vanhemman ja lapsen yhteistä aikaa. Musiikin valitsimme tukemisen muodoksi, koska se on lapselle hyödyllistä monella eri kehityksen osa-alueella. Leikki voi aikuiselle olla ainoastaan täyte arjessa, jolla saa

kulutettua aikaa. Leikin merkitys on lapsen kehitykselle kuitenkin erittäin tärkeää ja se on lapselle ominainen tapa toimia. Leikissä lapsi esimerkiksi käyttää huomaamatta kielellisiä taitojaan leikin kuvaamiseen, asioista sopimiseen ja toisten mielipiteiden huomioimiseen. Valitsimme mukaan myös esimerkiksi saippuakuplien puhaltelun, koska halusimme nostaa esille sen hyödyt lapsen puheen tuottoon tarvittavien lihasten harjoittamisen kannalta.

Lopussa annoimme valmista materiaalia lorujen muodossa sekä hyödyllisiä linkkejä ja kirjavinkkejä. Halusimme valita loruiksi mahdollisimman iloisia ja lapsen arkea kuvaavia loruja. Katsoimme, että valitsemissamme loruissa on kielellä leikittelyä, josta lapset luontaisesti pitävät. Halusimme kielen kehityksen tukemiseen mukaan myös median, eivätkä monet vanhemmat välttämättä tiedä lapsille sopivia sovelluksia, joten koimme tärkeäksi tuoda esille niistä muutamia. Osa sovelluksista on tarkoitettu nimenomaan kielen kehityksen tukemiseen, mutta sisällytimme luetteloon myös muita hyviä sovelluksia. Esimerkiksi "Kikattava Kakkiainen" sopii hyvin vanhemman ja lapsen yhteiseen median opetteluun ja nauramiseen. Siitä voi johtaa tekemistä vuorovaikutuksen keinoin ja tukea läheisyyttä samalla, kun vanhempi etsii kutiamiskohtia lapseltaan. Kirjavinkkeihin valitsimme pienemmille lapsille toiminnallisia kuva- ja lorukirjoja sekä isommille kielellä leikittelevää Tatu ja Patu - kirjasarjaa. Halusimme jakaa myös pelkästään vanhemmille luettavaa tietoa kielen kehityksestä ja laitoimme ne hyödyllisiin linkkeihin.

Teksti ja kuvitus vaikuttavat toisiinsa (Rentola 2006, 102). Onnistunut kuvitus herättää mielenkiintoa, parantaa luettavuutta ja auttaa ymmärtämään. Kuvien käyttöön vaikuttavat tekijänoikeudet. (Torkkola ym. 2002, 40.) Kuvituksen hankkimiseen käytimme Flickr-kuvapankkia, joka on Yagoon! :n omistama kuvienjakopalvelu, johon kuka vain voi lisätä kuviaan. Monet palvelun käyttäjät ovat antaneet luvan käyttää teoksiaan Creative Commons -oikeuksin. (Peltoperä 2016.) Creative Commons -oikeudet tarkoittavat sitä, että kaikilla on oikeus tehdä teoksesta kopioita, esittää, näyttää teos julkisesti ja välittää teosta eteenpäin niin, että kuvaajan nimi on merkittynä. (Janhonen 2016.)

Valitsimme oppaaseen sellaisia kuvia, jotka olivat tunnelmaltaan, värimaailmaltaan ja aihepiiriltään sopivia oppaamme visuaaliseen ilmeeseen. Kuvituksessa käytimme eri ikäisiä, näköisiä ja sukupuolta olevia lapsia sekä aikuisia. Saatteen värikkäät linnut kuvasivat lapsien erilaisuutta. Kuvat luovat tunnelmaa, joka vahvistaa lukijan tiedon omaksumista (Rentola 2006, 103). Valitsimme värikkäitä, elämänmakuisia kuvia, jotka tempaavat lukijan mukaansa. Pääväriksi valikoitui oranssi, sillä koimme sen olevan iloinen ja hymyilevä väri. Mielestämme ilo ja hymy kuvaavat vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Toinen valitsemamme väri oli vihreä, jota pidimme rauhallisuuden ja ymmärryksen värinä. Vanhempi tarvitsee rauhallisuutta ja ymmärrystä etenkin lapseensa liittyvissä asioissa.

6.3 Oppaan arviointi

Tavoitteita, joita toiminnalliselle opinnäytetyölle asetetaan, ei aina saavuteta. Tästä syystä omaa opinnäytetyötä tulee kyetä arvioimaan kriittisesti sekä pohtia, olisiko jotain voinut tehdä toisin. (Vilka & Airaksinen 2003, 161.) Tavoitteenamme oli luoda opas, joka antaa vanhemmille tietoa ja ohjeita kielen kehityksen tukemisesta. Teimme oppaasta selkeän, jotta vanhemmat löytävät siitä tärkeimpiä tietoja nopeasti ensisilmäyksellä.

Valitsimme oppaaseen tietoa varhaisista kielen kehityksen vaiheista, sen etenemisestä sekä mahdollisista vaikeuksista. Oppaan päätarkoitus oli antaa ohjeita ja tukea vanhempia vuorovaikutukseen ja kielen kehityksen tukemiseen. Valitsimme kielen tukemiseen arkisia asioita, joita vanhemman on helppo toteuttaa kotona sekä niihin moniulotteisuutta hyviksi havaituilla mediasovelluksilla sekä kirjoilla. Oman arviomme mukaan onnistuimme tekemään sisällöstä tarpeeksi kattavan ja tiiviin sekä löytämään monia ulottuvuuksia tukemisen tueksi – mediasta kirjallisuuteen.

Oppaan ulkonäöstä tuli laadukas, vaikka teimme sen itse vailla aikaisempaa kokemusta graafisesta suunnittelusta. Kuvat sopivat

käsiteltyihin aiheisiin. Ne olivat aitoja ja niistä välittyi vanhemman ja lapsen välinen kiintymyssuhde sekä ilo. Erityisen tyytyväisiä olimme kannen kuvaan, joka sopi täydellisesti yhteen oppaamme nimen kanssa.

Tuotoksesta on hyvä hankkia palautetta, jotta arviointi ei ole vain tekijöiden näkemys onnistumisesta. Toimeksiantajan palaute kertoo, voiko työelämä hyödyntää opasta. Jos opinnäytetyö antaa kohderyhmälle lisäarvoa, sen voi katsoa olevan ammatillisesti merkittävä. (Vilka & Airaksinen 2003, 157.) Saimme yhteistyöpäiväkodin viideltä työntekijältä palautetta oppaasta palautelomakkeella (liite1), kun saimme oppaan ulkoasun ja sisällön viimeistelyä. Lisäksi saimme palautetta suullisesti.

Palaute oli pääasiassa positiivista. Kaikki palautetta antaneet työntekijät kokivat aiheen ajankohtaiseksi ja tärkeäksi. Työntekijät olivat huomanneet päivittäisessä työssään ilmiön, että lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus on vähentynyt, eikä lapsen kanssa muisteta pysähtyä arjen kiireissä. He pitivät tärkeänä, että vanhempia muistutetaan aika-ajoin vuorovaikutuksen ja yhdessäolon merkityksestä. Erittäin hyödyllisenä he pitivät opasta niille perheille, joiden lasten kielen kehityksessä on vaikeuksia.

Positiivista palautetta saimme oppaan visuaalisesta ilmeestä, joka houkutteli lukemaan. Opasta pidettiin selkeänä. Erityisesti tiivistetyt huomiolaatikot koettiin hyviksi keinoiksi informaation välittämiseen. Tukemisen arkikeskeisyyden työntekijät näkivät erittäin positiivisena asiana. Työntekijöiden arvion mukaan vanhemmat eivät tiedä, kuinka he voivat tietoisesti kehittää arjessa tilanteita, joissa kielen tukeminen mahdollistuu. Palautteen pohjalta lisäsimme oppaaseen valmiita loruja ja muutimme kahden viimeisen sivun pohjaväriin valkoiseksi luettavuuden parantamiseksi. Kuten jo todettua, saimme kehitysidean oppaan nimestä, jonka hyödynsimme muuttamalla oppaan nimen ehdotuksen mukaisesti. Perustelut muutokselle kuvasimme jo aikaisemmin.

Oppaan sisällön ymmärrettävyys voidaan arvioida vasta käytännössä, mutta ymmärrettävyyttä voi testata esimerkiksi omalla lähipiirillä (Torkkola

ym. 2002, 14). Näytimme opasta sen kohderyhmään kuuluville vanhemmille. Kysyimme palautetta neljältä lapsiperheen vanhemmalta suullisesti ja hyödynsimme valmista palautelomaketta (liite 1).

Kohderyhmään kuuluvat vanhemmat kokivat oppaan aiheen tärkeäksi erityisesti niille vanhemmille, jotka saavat ensimmäisen lapsensa. Kielen kehityksen etenemisestä kertovasta sivusta he löysivät nopeasti ikäkauden, jossa heidän oma lapsensa oli sillä hetkellä. Oivalluksia syntyi, kun vanhempi löysi lapsensa toiminnasta yhtäläisyyksiä kehitysvaiheeseensa. Saimme palautetta vanhemmalta, joka ei ollut aikaisemmin kuullut näin monista mobiilisovelluksista lapsille. Kaksi vanhempaa eivät osanneet kommentoida opasta muuten kuin toteamalla sen olevan "ihan kiva".

Jos tekisimme opinnäytetyön uudestaan, jättäisimme enemmän aikaa itse oppaan tekemiseen. Oppaan työstäminen vei enemmän aikaa kuin olimme ajatelleet. Saimme vapaat kädet oppaan tekemiseen, jolloin aikaa meni enemmän rakenteen ja sisällön valitsemiseen. Opimme, kuinka paljon oppaan tekemiseen vaaditaan taustatyötä ja erilaisia valintoja, joiden onnistumisen voi usein arvioida vasta valmiissa tuotoksessa. Erityisen haastavaa oli oppaan ulkoisen ilmeen luominen, sillä kummallakaan meillä ei ollut aikaisempaa kokemusta graafisesta suunnittelusta.

7 POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksena oli vastata yhteistyöpäiväkodin asiakasperheiden tarpeisiin tuottamalla opas kielen kehityksen tukemisesta. Opinnäytetyömme tavoitteena oli luoda kohderyhmälle suunnattu opas 1–3-vuotiaiden kielen kehityksestä, jonka avulla lisättiin vanhempien tietoisuutta siitä, mitä lapsen kielen kehitykseltä voi odottaa eri ikävaiheissa. Tavoitteeseen sisältyi tiedon jakaminen lapsen ikätasoisesta kielen kehityksestä ja ohjeita sen tukemiseen.

Tavoitteemme onnistui, sillä saimme tehtyä tiiviin ja kattavan oppaan. Oppaan avulla lasten vanhemmat saivat konkreettisia esimerkkejä siitä, miten he voivat tukea lapsensa kielen kehittymistä arjessa vuorovaikutuksen keinoin. Halusimme kannustaa vanhempia viettämään aikaa lastensa kanssa, sillä yhdessä leikkiminen, pelaaminen, laulaminen ja lukeminen tukevat puheen ja kielen kehitystä. Vaikeaa on arvioida sitä, kuinka jakamamme tieto ja toimintamallit ovat vaikuttaneet vanhempiin tai ovatko he ottaneet tukemisen keinoja käyttöön arjessaan.

Kielen kehityksen tukeminen ei vaadi vanhemmalta mitään erikoista, mutta on sitäkin merkittävämpää lapsen kehityksen kannalta. Pohjaa kielen kehitykselle rakennetaan lapsen siinä kehitysvaiheessa, jossa lapsi ei tuota vielä sanoja. Vanhemman täytyy olla aidosti läsnä sekä jakaa lapsen kokemusmaailma. Tällöin lapsi kutsuu, esimerkiksi esineitä vanhemmalle tuodessaan tai osoitellessaan, vanhemman mukaan omaan kokemusmaailmaansa. Erityisesti vaiheessa, jossa sanaston kasvu on nopeaa, on tärkeää, että vanhempi on tietoinen omasta roolistaan kielen kehityksen tukijana. Lapsi oppii mallintamisen kautta, ja jollei vanhempi ole vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, ei lapsikaan voi kehittää sanavarastoaan ja vuorovaikutustaitojaan. Kielen merkitystä lapsen kokonaiskehityksessä ei voi väheksyä. Sen vuoksi koimme erityisen tärkeäksi kannustaa vanhempia viettämään aikaa lastensa kanssa. Halusimme työmme avulla kertoa, että vuorovaikutus on pieniä, mutta merkityksellisiä asioita.

Opinnäytetyötä tehdessämme huolestuimme tiedosta, että tuen tarpeet kielen kehityksen alueella ovat kasvaneet merkittävästi. Tästä huolimatta varhaisella puuttumisella, oikeilla tukimuodoilla ja varhaiskasvatuksen sekä kodin tiiviillä yhteistyöllä voidaan edistää kielen kehitystä niin, että lapsi pääsee vaikeuksista eroon osittain tai kokonaan. Huomasimme, että kielen tukemiseen keinot ovat tärkeitä myös sellaiselle lapselle, jonka kielen kehitys etenee normaalisti. Jos lapsen arkeen lisätään esimerkiksi kuvia tukemaan kielen kehitystä, oppii lapsi samalla visuaalisen aistinsa kautta konkreettisesti ympärillään olevista asioista ja toiminnoista. Laululeikit, joihin opetetaan puhutut ja viitotut sanat, tukevat myös jokaista lasta musiikin ja toiminnan yhdistämisen kautta.

Pohdimme, kuinka arjen kiire ja esimerkiksi sosiaalinen media sekä lisääntynyt ruutuaika ovat vieneet vanhempien huomiota pois siitä tärkeimmästä, eli lapsen kanssa vietetystä ajasta. Lapsi ei esimerkiksi sisäistä, mitä vanhempi tekee älypuhelimella. Hän huomaa vain itseensä kohdistuvan huomiotta jättämisen sekä vanhemman puheen ja katseen suuntautumisen älylaitetta kohti. Lapsen ymmärtäessä kieltä paljon elekielen avulla, tämä toiminta vaikeuttaa kielen sanoman prosessointia lapsen aivoissa. Arkinen yhdessäolo, aito läsnäolo ja pysähtyminen saattavat usein jäädä lisäksi erilaisten harrastusten ja arjen suorittamisen varjoon.

Koemme, että yksi tärkeimpiä lastentarhanopettajien ammattitaidon osa-alueita on jatkuva oman osaamisen kehittäminen ja sitä kautta oman työn laadun parantaminen. Varhaiskasvatus on todella laaja osaamiskenttä ja kielen kehitys vain yksi kokonaisuuden osa-alue. Vaikka aiheetta oli käsitelty opintojen aikana, koimme aihevalinnan erittäin hyödyllisenä ja mielekkäänä, sillä opintojen aikana ei ole ollut mahdollista syventyä aiheeseen yhtä paljon. Opimme, miten kieli vaikuttaa ja näkyy eri ikäisillä symboliikasta kohti kulttuuria. Kieli vaikuttaa jatkuvasti ympärillämme ja sen avulla olemme vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Saimme paljon arvokasta tietoa siitä, millaisiin vuorovaikutustilanteisiin meidän tulee lapsia aktivoida, jotta pystymme parhaalla mahdollisella tavalla tukemaan heidän kielensä kehittymistä.

Varhaiskasvatuksen voi nähdä tasoittavan vanhempien koulutustasosta ja yhteiskunnallisesta asemasta seuranneita lasten kielellisiä eroja. Lastentarhanopettajina pohdimme, mitä subjektiivisen päivähoidon rajaaminen tarkoittaa kielellistä tukea tarvitseville lapsille. Lapsille on taattu 20 tuntia viikossa varhaiskasvatusta, vaikka toinen vanhemmista olisi kotona. Mielestämme lapsi ei tässä ajassa välttämättä saa riittävää kielellistä vertaistukea esimerkiksi päiväkodissa. Näemme onnistuneen kasvatuskumppanuuden olevan vielä entistä tärkeämpää, jotta varhaiskasvattajat ja vanhemmat voivat yhdessä tukea lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Näiden asioiden kautta on nähtävä, että tekemämme oppaan avulla vanhemmat saavat tietoa siitä, että kotona on paljon erinomaisia mahdollisuuksia tukea kielen kehitystä.

Nykyihmisen elämässä erilainen media on jatkuvasti läsnä, eikä sen käyttämiseltä voi välttyä. Paljon puhutaan median negatiivisista vaikutuksista, mutta on nostettava esiin sen tarjoamat mahdollisuudet. Uudessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kielen kehitys on edelleen keskiössä ja suunnitelmaan on liitetty uusia ulottuvuuksia kuten esimerkiksi medialukutaito. Pidämme tätä eri orientaatioiden yhdistelemistä erittäin hyödyllisenä tapana huomioida lapsen ominaiset tavat oppia ja olla mukana yhteiskunnan muutoksissa.

Oppaan valmistuminen ja sen luovutus yhteistyöpäiväkodille olivat opinnäytetyöprosessimme päätös. Opinnäytetyömme on suoraan hyödynnettävissä 1–3-vuotiaiden lasten vanhemmille, mutta myös koko Kouvolan kaupungin varhaiskasvatuksen asiakasperheille. Elokuussa 2016 Kouvolan kaupunki on ottanut käyttöön Wilma-järjestelmän, jonka kautta jakelu onnistuisi vaivattomasti. Opasta voidaan hyödyntää lisäksi esimerkiksi vanhempainiltojen tai kasvatuskumppanuuden rakentamisen työvälineenä. Jatkotutkimusaiheina opinnäytetyöstämme voisi tutkia, miten opas toimii lastentarhanopettajien tai vanhempien näkökulmasta osana kasvatuskumppanuutta. Toisena aiheena voisi olla lastentarhanopettajien kokemuksia kielen kehityksen häiriöistä ja niiden havaitsemisesta. Tutkimuksessa voisi selvittää, kuka on ottanut huolen puheeksi ja miten siitä on edetty.

8 LÄHTEET

Adenius-Jokivuori, M., Eronen, T. & Laakso, M-L. 2014. Tuen järjestäminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 171–186.

Ahonen, T., Määttä, S., Meronen, A. & Lyytinen, P. 2014. Kielen kehityksen vaikeudet. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 72–103.

Aivoliitto. 2011. Kielellinen erityisvaikeus. Turku: Aivoliitto [viitattu 25.10.2016]. Saatavissa:
http://www.aivoliitto.fi/files/824/Kielellinen_erityisvaikeus_web.pdf

Antola, M. 2014. *Mä meen niille sanoon, et älkää puhuko höpöjä! Verbit ja lauserakenteet lapsen kielenkehityksen kuvaajina iässä 1;8–3;8*. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto, Kieli- ja käännöstieteiden laitos.

Ala-Kihniä, P-M. 2012. *Kommunikaation tukeminen -opas*. Haaste-hankkeen julkaisuja 2/2012 [viitattu 25.10.2016]. Saatavissa:
<http://www.autismisaatio.fi/uploads/HAASTE-hanke/Haaste-opas%20osa%202.pdf>

Aro, T. & Siiskonen, T. 2014. Millaista on hyvä tuki? Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 188–200.

Blissymbolics Communication International. 2016. About Blissymbolics [viitattu 26.10.2016]. Saatavissa:
<http://www.blissymbolics.org/index.php/about-bci>

Dufva, H. & Nikula, T. 2010. Mitä kieli on? Kielikoulutuspolitiikan verkosto [viitattu 26.10.2016]. Saatavissa: <http://www.kieliverkosto.fi/article/mita-kieli-on/>

Haapanen, M-L. 2012. Lapsen puhehäiriö - puheen ja kielen kehittäminen. Lääkärikirja Duodecim [viitattu 10.11.2016]. Saatavissa:

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk01045

Hakamo, M-L. 2011. Puhekuplia. Lapsen puheen ja kielellisen tietoisuuden kehittäminen. Saarijärven Offset: Lasten Keskus.

Hakkarainen, P. 2008. Lähikehityksen vyöhyke. Teoksessa Helenius, A. & Korhonen, R. 2008. Pedagogiikan palikat – Johdatus varhaiskasvatukseen ja -kehitykseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.

Hassinen, S. 2005. Lapsesta kasvaa kaksikielinen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Heimo, H. 2012. Motoriset puhehäiriöt ja niiden kuntoutus. Änkytys. Teoksessa Kunnari, S. & Savinainen-Makkonen, T. (toim.) Pienten sanat – lasten äänteellinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 226–243.

Heikkinen, E. & Kunnari, S. 2012. Motoriset puhehäiriöt ja niiden kuntoutus – CP-vammaisten lasten dysartria. Teoksessa Kunnari, S. & Savinainen-Makkonen, T. (toim.) Pienten sanat – lasten äänteellinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 215–225.

Helenius, A. & Korhonen, R. 2011. Leikistä kieleen. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki A-L. (toim.) Lapsi ja kieli – Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu. Helsinki: Yliopistopaino, 70–75.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hujala, E. 2007. Varhaiskasvatustiede varhaispedagogiikan suuntaajana.

Kasvatus. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja. The Finnish Journal of Education. 1/2007. 38. vuosikerta. 51–58.

Huotilainen, M. 2012. Musiikki ja pienen lapsen aivot. Helsingin yliopisto [viitattu 2.11.2016]. Saatavissa: <http://blogs.helsinki.fi/lto-koulutus120vuotta/files/2012/10/121019-Huotilainen-LTO120.pdf>

Huttunen, M. & Jalanko, H. 2014. Puheen ja kielen häiriöt lapsella. Lääkärikirja Duodecim [viitattu 7.11.2016]. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00413

Ikonen, A. 2007. Mitä vain, kenelle vain. Älypuhelimessa toimivan kommunikointiohjelman käytön vaikutus kommunikoinnin käyttötarkoituksiin ja kommunikointipiiriin. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, Puhetieteiden laitos.

Janhonen, J. Tietoa lisensseistä. Creative Commons [viitattu 8.11.2016]. Saatavissa: <http://creativecommons.fi/lisenssit/>

Kaskela, M. & Välimäki, A-L. 2006. Varhaiskasvatus. Tietoa pienten lasten vanhemmille [verkkodokumentti]. Helsinki: Edita [viitattu 31.10.2016]. Saatavissa: https://www.thl.fi/documents/732587/741077/vasu_vanhemmille_esite.pdf

Ketonen, R., Launonen, K., Ikonen, A., Salmi, P., Palmroth, A., Röman, M. & Mattinen, A. 2014. Kieli ja viestintä. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 201–225.

Kivioja, E. 2013. 3-vuotiaan lapsen kehityksen arvioiminen HALI-arvioinnin ja Bayley-III-testin avulla. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.

Kunnari, S. & Paavola, L. 2012. Vuorovaikutus äänteellisen kehityksen perustana. Teoksessa: Kunnari, S. & Savinainen-Makkonen, T. (toim.) Pienten sanat – lasten äänteellinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 57–62.

Kunnari, S. & Savinainen-Makkonen, T. 2012. Näkökulmia äänteelliseen kehitykseen. Teoksessa: Kunnari, S. & Savinainen, T. (toim.) Pienten sanat – lasten äänteellinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 64–85.

Kouvola kaupunki. 2016. Varhaiskasvatuksen esite. Valkeala: Hyvinvointipalvelut.

Kouvola kaupunki. 2015. Päivähoito [viitattu 8.11.2016]. Saatavissa: <http://www.kouvola.fi/index/kaupunkijahallinto/muuttajanpalvelut/paivahoito.html>

Korkeamäki, R-L. 2011. Kieli ja vuorovaikutus oppimisympäristöissä. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki A-L. (toim.) Lapsi ja kieli – Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu. Helsinki: Yliopistopaino. 42–53.

Korpilahti, P. 2006. Kielen kehitykselliset häiriöt. Viivästynyt ja poikkeava kielenkehitys. Teoksessa Launonen, K. & Korpijaako-Huuhka, A-M. (toim.) Kommunikoinnin häiriöt – syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Helsinki: Yliopistopaino, 39–58.

Korpinen, L. & Nasretidin, F. 2006. Artikulaatio ja äännevirheet. Teoksessa Launonen, K. & Korpijaako-Huuhka, A-M. (toim.) Kommunikoinnin häiriöt – syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Helsinki: Yliopistopaino, 60–76.

Käypä hoito. 2010. Kielellinen erityisvaikeus (dysfasia, lapset ja nuoret) [viitattu 5.10.2016]. Saatavissa: <http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/suositus?id=hoi50085>

Laakso, M-L. 2014. Esikielellinen vuorovaikutus ja viestintä. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 22–50.

Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus –kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Lepola, J. 2016. Näkökulmia kertomuksen ymmärtämiseen ja ymmärtämistaitojen varhaiseen tukemiseen [viitattu 2.11.2016].

Saatavissa:

https://www.utu.fi/fi/yksikot/edu/ajankohtaista/uutiset/Documents/ymmarmata_misentaidot_jannelepola.pdf

Leppälä, E. & Riukulehto, E. 2013. Erityisesti musiikkia: Varhaisiän musiikinopetuksen työtapojen soveltuvuus erityistä tukea tarvitsevien lasten parissa. Opinnäytetyö. Jyväskylä: Jyväskylän Ammattikorkeakoulu.

Leppänen, P., Ervast, L., Heikkinen, E., Hämäläinen, J. & Guttorm, T. Aivotutkimuksen näkökulma kielellisiin vaikeuksiin. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 346-372.

Lindgren, P. 2014. Normaali, hidas, poikkeava vai erityinen? – Lapsi kielen kehityksen matkassa. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto, Kieli-, käänös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.

Lyytinen, P. 2014. Kielenkehityksen varhaisvaiheet. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 51–71.

Lyytinen, P. & Lautamo, T. 2014. Leikki. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 226–246.

Niemitalo-Haapola, E. 2016. Vaimeakin taustamelu vaikuttaa taaperon aivotoimintaan. Oulun yliopisto [viitattu 8.11.2016]. Saatavissa: <http://www oulu.fi/blogs/node/42641>

Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. 2010. Saatteeksi. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki A-L. (toim.) *Lapsi ja kieli – Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu. Helsinki: Yliopistopaino, 5–8.

Marttala, K. 2015. Puhumattomat kolmevuotiaat uusi ilmiö – some varastaa vanhempien ajan. Yle uutiset 2.11.2015 [viitattu 7.11.2016]. Saatavissa: <http://yle.fi/uutiset/3-8356936>

Opetushallitus. 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet [viitattu 19.10.2016]. Saatavissa: http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus/perusteet

Orvasto, R-T & Lepola, J. 2011. Miten tuen lasten ymmärtämistaitoja esiopetuksessa -Seurantatuloksia seitsemän minuuttia sadulle projektista [viitattu 13.11.2016]. Saatavissa: <http://docplayer.fi/2808654-Miten-tuen-lasten-ymmartamistaitoja-esiopetuksessa-seurantatuloksia-seitseman-minuuttia-sadulle-projektista.html>

Paavola, L. 2011. Varhaisten vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitojen kehitys. Teoksessa Loukusa, S. & Paavola, L. (toim.) Lapset kieltä käyttämässä. Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylä: PS-kustannus, 43–52.

Papunet. 2015. Kaupalliset kuvapankkiohjelmat [viitattu 25.10.2016]. Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/kaupalliset-kuvapankkiohjelmat>

Peltoperä, J. 2016. 10 ilmaista kuvapankkia. Pokis web-suunnittelu [viitattu 8.11.2016]. Saatavissa: <http://www.pokis.fi/10-ilmaista-kuvapankkia/>

Piispanen, L. 2014. Kielen kehityksen haasteet ja tukeminen varhaisiän musiikkikasvatuksessa. Kandidaatintutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Humanistinen tiedekunta.

Posti, P. & Vikman, S. 2007. Apupyörä – Lapsen kielen kehityksen rikastuttaminen arjessa. Tampereen yliopistollinen sairaala: Kuulokeskus [viitattu 08.11.2016]. Saatavissa: <https://www.kuuloavain.fi/wp-content/uploads/2015/02/Apupyora.pdf>

Qvarnström, M., Ikonen, A., Ketonen, R., Lautamo, T., Aro, T., Jordan-Kilki, P., Kokko, J., Nieminen, M., Salo, E., Jalkanen, H. & Siiskonen, T.

2014. Tuki- ja kuntoutusmuodot. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 154–170.

Rasmus, H. 2016. Varhaisen kielen kehityksen yhteydet lapsen myöhempään itsesäätelyyn ja toiminnanohjaukseen. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden laitos.

Rentola, M. 2006. Hyvä opas. Teoksessa: Jussila, R., Ojanen, E. & Tuominen, T. (toim.) *Tieto kirjaksi*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 92–107.

Rintamartti, T. 2013. Mie ja sie sopivat moneen suuhun. Yle uutiset 15.2.2013 [viitattu 10.11.2016]. Saatavissa: <http://yle.fi/uutiset/3-6497039>

Ruokonen, I. 2010. Musiikin monet kielet. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki A-L. (toim.) *Lapsi ja kieli – Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu. Helsinki: Yliopistopaino, 62–69.

Savinainen-Makkonen, T. & Kunnari, S. 2012a. Diagnosoinnin haasteita. Teoksessa Kunnari, S. & Savinainen-Makkonen, T. (toim.) *Pienten sanat – lasten äänteellinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus, 169–172.

Savinainen-Makkonen, T. & Kunnari, S. 2012b. Motoriset puhehäiriöt ja niiden kuntoutus. Teoksessa Kunnari, S. & Savinainen-Makkonen, T. (toim.) *Pienten sanat – lasten äänteellinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus, 197–214.

Savinainen-Makkonen, T. & Kunnari, S. 2012c. Äännevirheet ja niiden kuntoutus. Teoksessa Kunnari, S. & Savinainen-Makkonen, T. (toim.) *Pienten sanat – lasten äänteellinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus, 173–187.

Sinko, P. 2010. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2000). Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki A-L. (toim.) *Lapsi ja kieli: Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu. Helsinki: Yliopistopaino. 42–53.

Silvén, M. 2002. "Something from Almost Nothing". Early interaction and language acquisition in Finnish children: Cascading effects from first words to reading? Turun Yliopiston julkaisuja. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.

Soveltavan kielentutkimuksen keskus. 2016. Mikä tai mitä on kieli? [viitattu 29.10.2016]. Saatavissa:

<http://www.solki.jyu.fi/kielistakiinni/docs/mikakielib1.htm>

Sundqvist, A., Nordqvist, E., Koch F-S. & Heimann, M. 2016. Early declarative memory predicts productive language: A longitudinal study of deferred imitation and communication at 9 and 16 months. *Journal of Experimental Child Psychology* Volume 151 November 2016, 109–119.

Stenberg, T. 2011. Satu tukee lapsen kykyä ymmärtää. *Lastentarha* 4/2011, 17–19.

Teinonen, T. 2009. Language learning in infancy. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto, Lääketieteellinen tiedekunta, Kliininen laitos.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014. Kasvatuskumppanuus [viitattu 07.11.2016]. Saatavissa: https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/kasvatuskumppanuus

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Vasu-asiakirja [viitattu 15.10.2016]. Saatavissa: https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/lait_oppaat/varhaiskasvatus_ja_paivahoito/vasu-asiakirja

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2016. Lasten päivähoito 2014 [viitattu 11.10.2016]. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lasten-paivahoito>

Toivola, H. 2015. Kaksivuotiaiden lasten sanaston taso. Pro gradu - tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto, Humanistinen tiedekunta.

Torkkola, S., Heikkinen, H. & Tiainen, S. 2002. Potilasohjeet ymmärrettäväksi - opas potilasohjeiden tekijöille. Tampere: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2016. Hyvä tieteellinen käytäntö [viitattu 13.11.2016]. Saatavissa: <http://www.tenk.fi/fi/htk-ohje/hyva-tieteellinen-kaytanta>

Törölä, H. 2009. Ääntelyn kehitys ensimmäisen ikävuoden aikana. Teoksessa O. Aaltonen, R. Aulanko, A. Iivonen, A. Klippi & M. Vainio (toim.) Puhuva ihminen. Helsinki: Otava, 107-113.

Rentola, M. 2006. Hyvä opas. Teoksessa: Jussila, R., Ojanen, E. & Tuominen, T. (toim.) Tieto kirjaksi. Helsinki: Kansanvalistusseura. 92-107.

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. 2002. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:9 [viitattu 30.10.2016]. Saatavissa: <https://julkari.fi/bitstream/handle/10024/113591/kasvatus.pdf?sequence=1>

Varhaiskasvatustilaki 36/1973. Annettu Helsingissä 19.1.1973 [viitattu 5.10.2016]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy [viitattu 11.10.2016]. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf?sequence=1>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. Opetushallitus. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy [viitattu 19.10.2016]. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Viittala, K. 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatus: Erityisestä moninaisuuteen. Tampere: Tampereen yliopisto.

Vilkkä, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Von Tetzchner, S. & Martinsen, H. 1991. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Väestöliitto. 2016. Vuorovaikutus [viitattu 2.11.2016]. Saatavissa:
<http://www.vaestoliitto.fi/nuoret/mina-ja-muut/ihmissuhteet/vuorovaikutus/>

Yhteistyöpäiväkodin perehdytyskansio. 2015.

Woolfson, R-C. 2003. Pienten puhetta. Kielen kehitys eleistä sanoiksi. Helsinki: Otava.

9 LIITTEET

Liite 1. Palautelomake

Palautelomake ”Etitsä kieltä mun kanssa?” -oppaalle

Valitkaa mielestänne osuvin vaihtoehto ja ympyröikää se.

1. Kokonaisarvio oppaasta

- a) Hyvä
- b) Kohtalainen
- c) Huono

2. Oppaan sisältö

- a) Hyvä
- b) Kohtalainen
- c) Huono

3. Oppaan ulkonäkö

- a) Hyvä
- b) Kohtalainen
- c) Huono

4. Uskotko oppaasta olevan vanhemmille käytännön hyötyä?

- a) Kyllä
- b) Ei
- c) En osaa sanoa

5. Onko vanhemmille suunnattu opas lapsen puheen kehityksen tukemisesta mielestäsi ajankohtainen?

- a) Kyllä
- b) Ei
- c) En osaa sanoa

6. Mitä kehitettävää/muutettavaa? Mikä oli hyvää ja mitä jäit kaipaamaan?

Kiitos vastauksistanne!

Ystävällisin terveisin,
Kia Ojanen ja Outi Eurajoki



"ETITSIE KIELTÄ MIUN KAA?"

1-3-VUOTIAIDEN KIELEN KEHITYKSEN TUKEMINEN
-OPAS VANHEMILLE



SAATTEEKSI

Olemme Lahden ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoita ja suuntaudumme sosiaalipedagogiseen lapsi- ja nuorisotyöhön. Tämä opas on osa opinnäytetyötämme, ja se on suunnattu 1–3-vuotiaiden lasten vanhemmille.

Tämän oppaan tarkoituksena on jakaa tietoa lapsen ikätasoisesta kielen kehityksestä sekä sen ja vuorovaikutuksen tukemisesta. Kielen merkitys lapsen kokonaiskehityksen kannalta on merkittävä, sillä pieni lapsi rakentaa kuvaa ympäröivästä maailmasta ja paikastaan siinä. Kieli on merkittävä tekijä lapsen kehityksessä ja oppimisessa, sillä se on lapselle oppimisen kohde sekä sen väline. Lapset ovat yksilöitä, jotka kehittyvät eri tahtiin. Lapsen kielen kehitys etenee myös yksilöllisesti, jolloin saman ikäisten lasten kielellinen taitotaso voi erota hyvinkin paljon toisistaan. Näin ollen oppaassa mainitut iät tietyn kehityskauden ajankohdaksi ovat ainoastaan suuntaa antavia. Olemme keränneet oppaaseen esimerkkejä siitä, mitä voitte yhdessä lapsenne kanssa tehdä tukeaksenne hänen kielen kehittymistään. Esimerkeissä voi olla uusia ja Teille entuudestaan tuttuja asioita - jokaiselle jotakin. Kielen kehityksen ja vuorovaikutuksen tukeminen on yhdessä tehtävää hauskaa toimintaa!

Toivottavasti tästä oppaasta on Teille iloa!

”JOSKUS PIENIMMÄT ASIAT OTTAVAT SUURIMMAN PAIKKAN SYDÄMESSÄSI.”
- NALLE PUH

Kouvolassa marraskuussa 2016

Outi Eurajoki

Kia Ojanen

SISÄLLYS

| | |
|-------------------------------------|---|
| Kielen kehityksen varhaiset vaiheet | 2 |
| Kielen kehityksen eteneminen | 3 |
| Lapsen kielellisiä vaikeuksia | 4 |
| Kielen kehityksen tukeminen | 5 |
| Materiaalia tukemiseen | 7 |
| Hyödyllisiä linkejä | 8 |
| Lähteet | 9 |

KIELEN KEHITYKSEN VARHAISET VAIHEET

Lapsen ensimmäisen kolmen elinvuoden merkittävimpiin asioihin kuuluu kielen kehittyminen. Lapsi on syntyessään valmiina sosiaaliseen vuorovaikutukseen häntä hoitavien henkilöiden eli Teidän, lapsen vanhempien kanssa. Ainoastaan synnynnäinen valmius kielen oppimiseen ei kuitenkaan yksistään riitä, vaan lapsen tarvitsee kuulla kieltä ympärillään.

Tärkeää on, että lapsen kanssa seurustellaan pienestä pitäen.

Ennen kuin lapsi oppii puhumaan, hän viestii ei-kielellisesti, eli ääntelemällä.

Lapsi alkaa (6-18kk) käyttämään vähitellen eleitä ja ääntelyä selvästi viestiäkseen. Ääntelyn aktiivisuuteen taas vaikuttavat vanhempien kanssa tapahtuvan vuorovaikutuksen määrä ja laatu. Jos lapsen viesteihin, kuten itkuun, jätetään vastaamatta, se voi vaikuttaa muun muassa lapsen myöhempään kielen – ja tunne-elämän kehitykseen.

Se, mitä opimme varhaislapsuudessa ihmisten välisistä ei-kielellisestä viestinnästä vaikuttaa myös myöhemmin elämässämme siihen, miten ilmaiseimme itseämme ja miten tulkitsemme muiden viestejä.

KIELEN KEHITYKSEN ETENEMINEN

Lapsi ymmärtää puhuttua kieltä ja sanoja ennen kuin hän kykenee puhumaan itse. Lapsi tuottaa yleensä ensimmäiset merkitykselliset sanansa ensimmäisen elinvuotensa aikana. Omaksuttuaan 50 ensimmäistä sanaa lapsen sanasto kasvaa nopeasti.

Toisen ikävuoden aikana lapsi ymmärtää kielen sosiaalisen luonteen ja hän oivaltaa, että sanat ovat eri kohteiden nimiä. Lapsi voi käyttää toista sanaa korvaamaan ilmaisuja, jota hänellä ei ole vielä sanavarastossaan.

Kolmantena ikävuonna lapsen kieli on kehittynyt niin, että tämä kykenee ilmaistamaan itseään sanallisesti. Lapsi keskustelee mielellään ja on kiinnostunut esimerkiksi loruleikeistä.

| | |
|----------------|---|
| 10-15kk | <ul style="list-style-type: none">• Ymmärtävä sanasto noin 70-90 sanaa• Kommunikoivat eleet (osoittelu, esineiden tuominen) apuna itsellmaisun välineenä• Lapsi ymmärtää puhetta ja noudattaa lyhyitä toimintaohjeita esim. "tule tänne" |
| 16-18kk | <ul style="list-style-type: none">• Ymmärtävä sanasto noin 200 sanaa• Tuottava sanasto noin 50 sanaa• Lapsi alkaa jäljitellä leikeissä esim. syömiseen liittyviä toimintoja |
| 2-2,5v | <ul style="list-style-type: none">• Tuottava sanasto keskimäärin 200 sanaa• Eniten puheessa verbejä ja substantiiveja• Alkamuodot: preesens ja imperfekti• Lapsi käyttää sanayhdistelmiä, sanat taipuvat• Lapsi yksinkertaistaa sanoja, esim. "ykkä" |
| 3v | <ul style="list-style-type: none">• Puhe on lähes täysin ymmärrettävää• Lapsen puheessa on käsky-, kiello- ja kysymyslauseita• Lapsi on suurimmaksi osaksi omaksunut jo kaikki suomen kielen persoonamuodot• Lapsi osaa ilmaista esineiden paikan ja sijainnin |

LAPSEN KIELELLISIÄ VAIKEUKSIA

Yksi yksittäinen taustatekijä ei selitä lapsen kielellisiä vaikeuksia. Kielen kehittymiseen vaaditaan monimutkainen ja useiden aivoalueiden toimintaan pohjautuva hermoverkkojärjestelmä. Vaikeudet tulee havaita mahdollisimman varhain, jotta niihin pystytään puuttamaan ajoissa ja tukemaan tarvittavalla tavalla.

Jos sinulla herää huolta lapsesi kielen kehittämisestä, ota asia rohkeasti puheeksi päiväkodissa tai neuvolassa.

Kielen kehityksen viivästymä

Kielen kehityksen viivästymällä tarkoitetaan sitä, että lapsen puhe ei ole edennyt iän edellyttämällä tavalla. Viivästymästä voi olla kyse, jos lapsi ei 2-vuotiaana tuota runsaasti puhetta tai ole kiinnostunut ympäristöstään. 2-4-vuotiaalla lapsella vähäinen puhe tai minimaalinen oikeiden sanojen käyttö voi myös merkitä puheen viivästymää.

Äännevirheitä

Äännevirheellä tarkoitetaan äänten virheellistä tuottamista. Lapsi voi ääntää puheäänteet virheellisesti, äänneitä voi puuttua tai niitä voidaan korvata. Viimeisenä lapsi oppii kirjaimet s ja r. Tutti olisi hyvä jättää pois noin kahden vuoden iässä, sillä pitkään jatkuva ja päivittäinen liian runsas tutin käyttö voi aiheuttaa pu-
rennan ja ääntämisen ongelmia.

Motorisia puhehäiriöitä

Motorisissa puhehäiriöissä lapsella on vaikeuksia tuottaa tahdonalaisia liikkeitä puheessaan. Tällöin puhe on usein katkonaista ja epäselvää tai lapsi ei puhu lainkaan. Änkyttävässä puheessa esiintyy tois-
tuvia puheliikkeitä, jotka keskeyttävät puheen, puhe-
lihasten jäähmettymistä, tavujen toistoa tai venytystä
sekä kirjaimiin lukkiutumista. Änkytys alkaa
useimmiten 2-4-vuotiaana.

Kielellinen erityisvaikeus

Kielellinen erityisvaikeus näkyy lapsella kielellisten tehtävien selviytymisen haasteena, puheen epäselvyytenä, lyhyinä lauseina tai lapsen vähäisellä puheella. Lapsen on hankala toimia pelkän kuullun ohjeen varassa. Kielellisen erityisvaikeuden vaikeustaso voi olla lievästä vaikeaan ja rajanveto niiden välillä on hankalaa. Luotettavimmin kielellinen erityisvaikeus on diagnosoitavissa vasta neljän vuoden iästä lähtien.

KIELEN KEHITYKSEN TUKEMINEN

Lapsen kielen kehitykseen vaikuttavat turvallinen ympäristö, joka koostuu selkeästä päivärytmistä, rutiineista ja tutuista säännöistä. Lapsen turvallisuuden tunne vaatii ennakoitua sekä johdonmukaista ja järjestelmällistä vanhempaa. Arkipäivän toistuvat tilanteet ovat hyviä hetkiä keskustelulle.

Tärkeää on olla läsnä ja vuorovaikutuksessa lapsen kanssa.

Uusien asioiden oppiminen vaatii vuorovaikutukseen pysähtymistä. Pysäytä lapsi ja ota katsekontakti, näin lapsi oppii katsomaan, kuuntelemaan ja keskittymään.

Lasta voi herätellä kuuntelemaan ympäristöstä tulevia ääniä ja kiinnostua lapsen huomaamista asioista sekä selittää lapselle, mistä äänet kuuluvat.

On hyvä ohjata käyttämään kieltä eikä ymmärtää ainoastaan eleestä, mitä lapsi haluaa.

Vanhemman tulisi selittää omaa ja lapsen toimintaa, esittää kysymyksiä ja toimia esimerkkinä lapselle. Näin lapsen sanavarasto karttuu. Erityisen tärkeää on kertoa lapselle, miksi on joutunut esimerkiksi kieltämään toimintaa ja yhdessä keskustella siitä.

Rauhallisessa ja meluttomassa ympäristössä lapsi kuuntelee ja kuulee virheettömästi ja tarkasti.

KANNUSTUS JA ROHKaisu!



Kirjallisuus

Kirjallisuus on hyödyllinen kielen kehityksen tukemisen ja läheisyyden tuntemisen muoto. Ei ole kuitenkaan yhdentekevää, miten lapselle luetaan. Aikuisen tulisi lukea niin, että lapset osallistuvat tarinan sisällön käsittelyyn ennen lukemista, lukemisen aikana ja sen jälkeen.

Lapsilla on myös luontainen taipumus leikitellä sanoilla. Kielellistä tietoisuutta tukevat riittellyt ja lorut.

Lukekaa kirjoja ja satuja, lorutelkaa sekä keskustelkaa lapsen kanssa.

Media

Erialaisten mediatekstien ja viestintävälineiden avulla lapsella on mahdollisuus saada runsaasti kielellisiä virikkeitä. Ihannetilanteessa eri mediat tarjoavat lapselle kiinnostavaa ja kehittäväää kuunneltavaa, katseltavaa ja luettavaa, uudenslaisia ilmaisu- ja viestintämahdollisuuksia, rakennusaineita mielikuvitukselle ja ajattelulle. Samanaikaisesti tulee kuitenkin pitää huoli siitä, ettei digitaalisuus saa vallata lapsen elämää, syrjäyttämällä leikkimistä tai muita toimintoja arjessa.

Tutustukaa ja opetelkaa mediasisältöjä yhdessä.

Musiikki

Musiikin läsnäololla varhaislapsuuden kasvuympäristössä on vahvoja yhteyksiä lapsen aivojen ja kielen kehitykseen. On siis tärkeää, että vanhempi rakentaa vuorovaikutussuhteen lapseensa musiikkia ja kieltä hyödyntäen. Musiikki kehittää lapsen kognitiivisia taitoja, kuten muistia, kielen kehitystä ja käyttöä, havainnoimista ja tarkkaavaisuutta.

Kuunnelkaa, soittakaa, laulakaa ja tahdittakaa musiikkia.



Leikki

Lapsi saa malleja kielellisiin taitoihinsa, ajatteluunsa ja mielikuvitukseensa erityisesti leikkitalanteissa. Leikissä lapsi käyttää huomaamatta kielellisiä taitojaan leikin kuvaamiseen, asioista sopimiseen ja toisten mielipiteiden huomioimiseen. Leikkiä voi olla esimerkiksi saippuakuplien puhaltelu, mikä harjaantuttaa puheen tuottoon tarvittavia lihaksia ja edistää näin äänneiden oppimista.

Leikkikää yhdessä ja antakaa lapselle aikaa leikkimiseen.





MATERIAALIA KIELEN TUKEMISEEN



Taipäpäivä

*Kaikki meni nurin narin,
panin väärän sukkaparin.
Kengät ilman nauhoja,
taskut täynnä kauhoja.
Aurinkoon lie tullut vikaa,
tanssin alkoi tuota pikaa.
Kadunkulman poliisi,
innoissansa steppasi.
Rouvan hattu vinossa,
leivoksia pinossa.
Sata pientä veitikkaa,
niitä vatsaan mahduttaa.
Hiljaa piiloon lymysin,
Itsekseni hymysin:
Hattuni jäi nurinpäin,
siksi päivä sujui näin.*

-Ilse Saares-

KIRJOJA

Pulli: Loruttele sylitellen

Syli, kosketus, tutut äänet ja liikkeet synnyttävät lapsessa turvallisuuden tunnetta. Sopii lasten ja vanhemman ensimmäiseksi yhteiseksi kirjaksi mutta myös jumppatuokioihin isommille lapsille.

Watt: Äkkää ja tökkää kotona

Nyt äkätään ja tökätään kotona! Katselukirja tulvii värejä, muotoja ja hauskoja hahmoja. Arjesta tutut kuvaaiheet avaavat mahdollisuuden oivaltaa ja ihmetellä yhdessä.

Huovi & Louhela: Ahaa, sanoi Pikkuruu

Kuvakirja noin 1-4 -vuotiaalle. Pikkuruu on pieni oravanpoika, joka lähtee metsään mustikoita poimimaan. Retkellä hän kohtaa eri eläimiä ja oppii näiltä uusia taitoja.

Havukainen & Toivonen: Tatu ja Patu -kirjat

Kirjojen kielenkäyttöön liittyy samaa kielellistä luovuutta kuin lasten kieleen. Lapset tapaavat muodostaa omia sanoja tai ymmärtää sanoja toisin kuin aikuiset.

INTERNET

Pikku Kakkonen Nettisivut:

Paljon suomeksi puhuttua kivaa sisältöä.
Lauluja, leikkejä & pelejä:
<http://yle.fi/pikkukakkonen/#/>

Oppi ja ilo Nettti:

Maksuttomia oppimispelejä eri ikäisille sekä askartelu- ja leikkiohjeita.



MOBIILISOVELLUKSIA

Oppi ja ilo Netissä:

Maksuttomia oppimispelejä eri ikäisille sekä askartelu- ja leikkiohjeita. https://www.oppijailo.fi/lapset_ja_nuoret

Kikattava Kakkiainen:

Toimii parhaiten 2-4-vuotiaille. Sovellus ei oikeastaan ole vain peli, vaan tarina metsän ötököistä. Sovelluksessa tulee keksiä, mistä kohtaa eri eläimet kutiavat ja sitten sormillaan kutitella ruutua niin kauan, että elikot meinaavat tikahtua nauruun.

YLVA-Peli:

Innostaa lapsia äänneiden harjoitteluun ja tekee oppimisesta mielekästä. Peli on suunniteltu tukemaan äänneiden tunnistamista ja tuottamista.

Nauru loitsu

*Tule nauru, nouse nauru
pelasta tämäkin päivä.
Väännä varpaat venkuralle
käännä korvat kiemuralle
muksi maha muhkuralle
silmit kirikkaiksi kiverrä
jalat joutuin juokseviksi.
Poista koukut kielen alta
suorista jokainen solmu.*

-Kaija Löytty-

HYÖDYLLISIÄ LINKKEJÄ

Aivoliitto

Tietoa kielellisestä erityisvaikeudesta sekä kielen ikätasoisesta kehityksestä.

http://www.aivoliitto.fi/kiellellinen_erityisvaikeus

http://www.aivoliitto.fi/kiellellinen_erityisvaikeus/kiellellinen_erityisvaikeus/tunnistaminen/normaalipuheen_ja_kielen_kehitys

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Vanhempainnetti on Mannerheimin Lastensuojeluliiton perheille ja vanhemmille suunnattu sivusto, joka tarjoaa mm. paljon tietoa lapsen kasvusta ja kehityksestä, tukivinkkejä, keskustelut, blogin sekä kirjepalvelun.

<http://www.mll.fi/vanhempainnetti/>

Papunet.net

Sivusto eri keinoin kommunikoiville ihmisille. Sivustolla jaetaan tietoa puhevammaisuudesta, vuorovaikutuksesta ja kommunikoinnin apuvälineistä sekä tarjotaan materiaaleja ja työkaluja kommunikoinnin tukemiseen. <http://papunet.net/>

Terveyskirjasto

Tietoa kielen ja kommunikaation kehityksestä sekä kommunikaation kehityksen piirteitä, jotka antavat aihetta tarkempaan seurantaan tai tutkimuksiin.

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=kot00607

LÄHTEET

Aro, T. & Siiskonen, T. 2014. Millaista on hyvä tuki? Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 188–200.

Hassinen, S. 2005. *Lapsesta kasvaa kaksikielinen*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Haapanen, M-L. 2012. Lapsen puhehäiriö— puheen ja kielen kehittäminen. Lääkärikirja Duodecim [viitattu 7.11.2016]. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk01045

Hakamo, M-L. 2011. Puhekuplia. Lapsen puheen ja kielellisen tietoisuuden kehittäminen. Saarijärven Offset: Lasten Keskus.

Kunnari, S. & Savinainen-Makkonen, T. 2012. Näkökulmia äänteelliseen kehitykseen. Teoksessa: Kunnari, S. & Savinainen, T. (toim.) *Pienten sanat – lasten äänteellinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus, 64–85.

Laakso, M-L. 2014. Esikielellinen vuorovaikutus ja viestintä. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS -kustannus, 22–50.

Lepola, J. 2016. Näkökulmia kertomuksen ymmärtämiseen ja ymmärtämistaitojen varhaiseen tukemiseen [viitattu 2.11.2016]. Saatavissa: https://www.utu.fi/fi/yksikot/edu/ajankohtaista/uutiset/Documents/ymmartamisentaidot_jannelepola.pdf

Laakso, M-L. 2014. Esikielellinen vuorovaikutus ja viestintä. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS -kustannus, 22–50.

Lyytinen, P. & Lautamo, T. 2014. Leikki. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 226–246.

Ruokonen, I. 2010. Musiikin monet kielet. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki A-L. (toim.) *Lapsi ja kieli – Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu. Helsinki: Yliopistopaino, 62–69.

Sinko, P. 2010. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2000). Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki A-L. (toim.) *Lapsi ja kieli: Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu. Helsinki: Yliopistopaino. 42–53.

Teinonen, T. 2009. *Language learning in infancy*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto, Lääketieteellinen tiedekunta, Kliininen laitos.

Viittala, K. 2006. *Lasten yhteinen varhaiskasvatus: Erityisestä moninaisuuteen*. Tampere: Tampereen yliopisto

KUVITUS

James Jordan. The kid [12.11.2016]. Saatavissa: <http://urly.fi/GRH>

Andrea Arden. Ulysses_SpringChicks_2010 [viitattu 12.11.2016]. Saatavissa: <http://urly.fi/GRI>

Heather Williams. Mom's kiss [viitattu 12.11.2016]. Saatavissa: <http://urly.fi/GRJ>

Nathan Put-Fernandez. Autumn12 [viitattu 12.11.2016]. Saatavissa: <http://urly.fi/GRK>

Jake Guild. Sunset after rain [viitattu 12.11.2016]. Saatavissa: <http://urly.fi/GRL>

Maria Grazia Montagnari. Lulù e la mamma [viitattu 12.11.2016]. Saatavissa: <http://urly.fi/GRM>

Quinn Dombrowski. Morning stories with dada [viitattu 12.11.2016]. Saatavissa: <http://urly.fi/GRG>

Donnie Ray Jones. Cheesin' Reese [viitattu 12.11.2016]. Saatavissa: <http://urly.fi/GRN>

Rickhard Leeming. Peppa Pig induced toddler love [viitattu 12.11.2016]. Saatavissa: <http://urly.fi/GRO>

Megan Sparks. Reading [viitattu 12.11.2016]. Saatavissa: <http://urly.fi/GRP>